

हेटौंडा उपमहानगरपालिका

हेटौंडा राजपत्र

खण्ड: ३

सङ्ख्या: २

मिति: २०७६।०८।१९

भाग-३

हेटौंडा उपमहानगरपालिकाको स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण सम्बन्धि निर्देशिका, २०७६

प्रस्तावना : नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र मन्त्री परिषदबाट स्वीकृत कार्य विस्तृतीकरणमा उल्लिखित स्थानीय तहले आम नागरिकलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु पर्ने जिम्मवारी बहन गर्ने प्रयोजनका लागि सरकारी, निजि, सामुदायिक, गैरसरकारी वा सहकारी स्तरमा स्थापना हुने स्वास्थ्य सेवा विस्तार, स्तरवृद्धि, स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन अनुमति प्रदान गर्ने प्रक्रियालाई सरल, सहज, व्यवस्थित तथा प्रभावकारी बनाइ यस उपमहानगरपालिका क्षेत्रभित्र स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न वाञ्छनीय भएकाले, यस हेटौंडा उपमहानगरपालिकाले स्थानीय तहको प्रशासकिय कार्यविधि (नियमित गर्ने) ऐन, २०७४ को दफा ४ तथा हेटौंडा उपमहानगरपालिकाको स्वास्थ्य तथा सरसफाई सेवा ऐन, २०७५ को दफा ३९(२) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी यो निर्देशिका तयार गरी लागू गरेको छ ।

परिच्छेद १

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (१) यस दस्तावेजको नाम “हेटौंडा उपमहानगरपालिकाको स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण सम्बन्धि निर्देशिका, २०७६” रहेको छ ।
(२) यो निर्देशिका नगर कार्यपालिकाबाट स्वीकृत भए पश्चात लागू हुनेछ ।
२. **परिभाषा :** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा
(क) “अनुगमन समिति” भन्नाले उपमहानगरपालिकाले गठन गर्ने अनुसूची-१ बमाजिमको समिति सम्फन्तु पर्छ ।

- (ख) “अनुमति प्रदान गर्ने निकाय” भन्नाले दफा ३ मा उल्लिखित अनुमति प्रदान गर्ने निकाय सम्झनु पर्छ ।
- (ग) “मन्त्रालय” भन्नाले नेपाल सरकार, स्वास्थ्य मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।
- (घ) “प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना” भन्नाले प्रदेशमा रहने स्वास्थ्य क्षेत्र हर्ने मन्त्रालय वा विभाग सम्झनु पर्छ ।
- (ङ) “अस्पताल” भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित सरकारी अस्पताल, निजी अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, सामुदायिक अस्पताल, गैरसरकारी अस्पताल वा सहकारी अस्पताल सम्झनु पर्छ ।
- (च) “आयुर्वेद अस्पताल” भन्नाले आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिमा आधारित भई स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्था सम्झनु पर्छ र सो शब्दले आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिबाट उपचार गर्ने गरी सञ्चालन गरिएका नर्सिङ्ग होम, पोली क्लिनिक, पञ्चकर्म अस्पताल समेतलाई जनाउँछ ।
- (छ) “गैरसरकारी अस्पताल” भन्नाले मुनाफारहित उद्देश्यले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने प्रयोजनका लागि प्रचलित कानूनबमोजिम दर्ता भई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमतिप्राप्त अस्पताल सम्झनुपर्छ ।
- (ज) “डाइग्नोस्टीक सेन्टर” भन्नाले निदानात्मक सेवाहरु जस्तै: प्रयोगशाला सेवा, रेडियो इमेजिङ जस्ता सेवाहरु प्रदान गर्न कानून बमाजिम दर्ता भई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्ने संस्थालाई सम्झनु पर्छ ।
- (झ) “निजी अस्पताल वा नर्सिङ्गहोम” भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कम्पनी कानून बमोजिम स्थापना भई अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त निजी अस्पताल वा नर्सिङ्गहोम सम्झनु पर्छ ।
- (ञ) “पोली क्लिनिक” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई एक संस्थाबाट कमितमा पाँच वटा सेवा जस्तै: बहिरङ्ग सेवा, प्रयोगशाला, रेडियो इमेजिङ, फिजियोथेरापी, परिवार नियोजन, खोप सेवा आदि जस्ता बहुसेवा उपलब्ध गराउने संस्थालाई सम्झनु पर्छ ।
- (ट) “कन्सल्टेन्ट” भन्नाले सम्बन्धित विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्नातकोत्तर उपाधि डिग्री वा डिप्लोमा प्राप्त गरेका वा तोकिएवमोजिमका विशेषज्ञ तालीम प्राप्त गरी सम्बन्धित काउन्सिलमा दर्ता भएका विशेषज्ञ चिकित्सक सम्झनु पर्छ ।
- (ठ) “सरकारी अस्पताल” भन्नाले नेपाल सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व रहने गरी सार्वजनिक हितका लागि स्थापना भएका वा हुने स्वास्थ्य सेवा प्रदायक अस्पताल सम्झनु पर्छ ।

- स्पष्टीकरण :** यस खण्डको प्रयोजनका लागि “आंशिक स्वामित्व” भन्नाले नेपाल सरकारको कम्तीमा एकाउन्न प्रतिशत लगानीलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ड) “सहकारी अस्पताल” भन्नाले सहकारीका सिद्धान्तबमोजिम सदस्य समेतलाई स्वास्थ्य सेवा दिने उद्देश्यले सहकारी ऐन, २०७४ बमोजिम दर्ता भई अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनु पर्छ ।
- (ढ) “सामुदायिक अस्पताल” भन्नाले सम्बन्धित सरकारी निकायमा संस्था दर्ता भई सामुदायिक लगानी र व्यवस्थापनमा सञ्चालन हुने गरी मुनाफारहित उद्देश्य लिइ अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनु पर्छ ।
- (ण) “स्वास्थ्य क्लिनिक” भन्नाले कुनै पनि व्यक्तिलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी जाँच गर्ने, उपचार सम्बन्धी आवश्यक परामर्श, एक स्थानबाट पाँचवटा भन्दा कम सेवा जस्तै: बहिरङ्ग सेवा, प्रयोगशाला, रेडियो इमेजिङ, फिजियोथेरापी, खोप सेवा, परिवार नियोजन जस्ता सेवा उपलब्ध गराउनका लागि प्रचलित कानून बमाजिम दर्ता भएका संस्थालाई सम्झनु पर्छ र सो शब्दले निजी क्लिनिक, आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा समेतलाई जनाउँदछ ।
- (त) “स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले प्रचलित कानून बमाजिम दर्ता भई अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल, पोली क्लिनिक, स्वास्थ्य क्लिनिक, प्रयोगशाला जस्ता सेवाहरु सञ्चालन गर्ने संस्था सम्झनुपर्छ र सो शब्दले आयुर्वेद अस्पताल समेतलाई जनाउँछ ।
- (थ) “संस्था दर्ता गर्ने निकाय” भन्नाले यस निर्देशिका बमोजिम स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन अनुमति लिनुपर्व प्रचलित कानूनबमोजिम स्वास्थ्य संस्था दर्ता गर्ने निकाय सम्झनु पर्छ ।
- (द) “गैरसरकारी अस्पताल” भन्नाले मुनाफा रहित उद्देश्यले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने प्रयोजनका लागि

प्रचलित कानूनबमोजिम दर्ता भै अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनु पर्छ ।

(ध) “भवन सहिता” भन्नाले भवन ऐन, २०५५ को दफा ३ को उपदफा (२) बमोजिम नेपाल सरकारबाट स्वीकृत राष्ट्रिय भवन सहिता सम्झनु पर्छ ।

(न) “भवन निर्माण मापदण्ड” भन्नाले भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४ मा उल्लेखित मापदण्ड सम्झनु पर्छ र सो शब्दले स्वास्थ्य सम्बन्धी भवनका लागि छुटै मापदण्ड नभएका स्थानका हकमा अनुसूची-२ मा उल्लेखित भवन निर्माण मापदण्ड समेतलाई जनाउँछ ।

परिच्छेद २

स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन अनुमति प्रक्रिया

३. **स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गर्ने निकायहरु :** (१) देहाय बमाजिमका स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गर्न देहायका निकायले अनुमति दिन सम्झेछन्:-

(क) स्वास्थ्य क्लिनिक, डाइग्नोष्टिक सेन्टर, पोली क्लिनिक तथा पच्चीस शैयासम्मका जनरल अस्पतालका लागि उपमहानगरपालिकाको कार्यपालिकाको निर्णय अनुसार ।

(ख) आयुर्वेद तथा अन्य वैकल्पिक चिकित्सासँग सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाहरुको हकमा दश शैया सम्मका अस्पतालका लागि उपमहानगरपालिकाको कार्यपालिकाको निर्णय अनुसार ।

(ग) पच्चिस शैया दखि माथिका अस्पतालहरु र विशेषज्ञ अस्पताल दर्ता गर्नका लागि हेटौडा उपमहानगरपालिका, कार्यपालिकाको सिफारिसमा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना वा मन्त्रालयबाट ।

(घ) हेटौडा उपमहानगरपालिकाको कार्यपालिकामा स्वास्थ्य संस्था दर्ता वा स्तरोन्नती भएपछि सोको विवरण तोकिएको ढाँचामा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनालाई दिनु पर्नेछ ।

४. **पूर्वाधार निर्माण मनसाय पत्रका लागि निवेदन दिनु पर्ने :** (१) यस निर्देशिकाबमोजिम स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, स्वास्थ्य सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न इच्छुक स्वास्थ्य संस्थाले आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने प्रयोजनका लागि अनुसूची-३ बमोजिमको ढाँचामा मनसाय पत्रका लागि निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा हेटौडा उपमहानगरपालिकाले निवेदन प्राप्त भएको पन्थ दिनभित्र देहायका विवरणहरु परीक्षण गर्ने प्रयोजनका लागि अनुगमन समिति खटाउन सम्झेछ ।

(क) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाका व्यावसायिक कार्य योजना,

(ख) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्था रहने स्थानको उपयुक्तता र जग्गाको प्रर्याप्तता,

(ग) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन,

(घ) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा पत्ताउने क्षेत्र, सो क्षेत्रको जनसंख्या/जनघनत्व,

(ङ) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा पुऱ्याउने क्षेत्रमा अन्य अस्पतालहरुको अवस्थिति र प्रस्तावित अस्पतालले पुऱ्याउने थप योगदान,

(३) अनुगमन समितिले उपदफा (२) मा उल्लेखित विषयहरुको विश्लेषण गरी स्पष्ट राय सहितको प्रतिवेदन तीस दिनभित्र हेटौडा उपमहानगरपालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि सो प्रतिवेदनका आधारमा पूर्वाधार निर्माणका लागि अनुमति दिनु उपयुक्त हुने देखिएमा प्रतिवेदन प्राप्त भएको मितिले पन्थ दिनभित्र हेटौडा उपमहानगरपालिकाले बढीमा तीन वर्षसम्मको समयावधि दिइ पूर्वाधार निर्माणका लागि निवेदकलाई मनसायपत्र (Letter of Intent) प्रदान गर्न सम्झेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको अवधिभित्र मनसिव कारण परी पूर्वाधार निर्माण गर्न नसकेको भनी समयावधि थपका लागि सम्बन्धित अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाले अनुरोध गरेमा हेटौडा उपमहानगरपालिकाले त्यस्ता अस्पताललाई बढीमा दुई वर्षमा नबढने गरी पूर्वाधार निर्माणका लागि समयावधि थप गर्न सम्झेछ ।

५. **सञ्चालन अनुमति दिन सम्झेने :** (१) दफा ४ बमोजिम पूर्वाधार निर्माण कार्य सम्पन्न भएपछि सो पूर्वाधार तयार भएको व्यहोरा सहित सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन गर्न आवश्यक कागजातहरु संलग्न गरी अनुसूची ४ बमोजिमको ढाँचामा हेटौडा उपमहानगरपालिका समक्ष निवेदन दिन

सक्नेछ ।

तर स्वास्थ्य क्लिनिक, रेडियो इमेजिङ सेवा तथा पोलि क्लिनिक स्थापना तथा सञ्चालन अनुमतिका लागि अनुसूची ५ बमोजिमको ढाँचामा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा हेटौडा उपमहानगरपालिकाले निवेदन प्राप्त गरेको मितिले सात दिनभित्र अनुगमन समिति खटाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम खटिएका अनुगमन समितिले पन्थ दिनभित्र स्थलगत निरीक्षण गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गर्न उपयुक्त भए नभएको राय सहितको प्रतिवेदन हेटौडा उपमहानगरपालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम अनुगमन समितिको प्रतिवेदनका आधार र यस निर्देशिकामा उल्लेखित अन्य मापदण्ड पुरा गरेका स्वास्थ्य संस्थालाई हेटौडा उपमहानगरपालिकाले पाँच वर्षका लागि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति दिन सक्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम स्वास्थ्य संस्थालाई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति दिने नदिने सम्बन्धमा उपदफा (३) बमोजिम अनुगमन समितिको प्रतिवेदन प्राप्त भएका मितिले सात दिनभित्र निर्णय गरी सक्नु पर्नेछ र सोको जानकारी सम्बन्धित संस्थालाई दिनु पर्नेछ ।

(६) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुँदाका बखत संस्था दर्ता गर्ने निकायमा दर्ता भएका तर दफा (५) बमोजिम अनुमतिका लागि निवेदन नदिई सञ्चालन गरिरहेका स्वास्थ्य संस्थाले अनुसूची-६ मा उल्लेख भए बमोजिमको दस्तुरको अतिरिक्त पाँच गुणा बढी दस्तुर लिई एक पटकका लागि निर्देशिका बमोजिमको प्रकृया पुरा गरी सञ्चालन अनुमति दिन सक्नेछ ।

(७) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुँदाका बखत संस्था दर्ता गर्ने निकायमा दर्ता भई अनुमतिका लागि निवेदन दिएका स्वास्थ्य संस्थाले अनुसूची - ६ मा उल्लेख भए बमोजिमको दस्तुरको अतिरिक्त तीन गुणा बढी दस्तुर बुझाएमा एकपटकका लागि निर्देशिका बमोजिमको प्रकृया पुरा गरी सञ्चालन अनुमति दिन सक्नेछ ।

(८) उपदफा (२) (३) र (५) बमोजिम तोकिएको म्यादभित्र हेटौडा उपमहानगरपालिका वा अनुगमन समितिले कार्य सम्पन्न नगरेमा अनुमतिका लागि निवेदन दिने स्वास्थ्य संस्थाले एकत्र माथिल्लो निकायमा उजुर गर्न सक्नेछ । यसरी प्राप्त भएको उजुरी सम्बन्धमा सम्बन्धित माथिल्लो निकायले उपदफा (२), (३) र (५) मा तोकिएको म्यादमा नबढने गरी शीघ्र अनुगमनको व्यवस्था मिलाई सञ्चालन अनुमतिको व्यवस्था गरिदिन सक्नेछ ।

६. **थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गर्न अनुमति लिनु पर्ने :** स्वास्थ्य संस्थाले आफूले सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति पाएका सेवाको अतिरिक्त थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गरी सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा हेटौडा उपमहानगरपालिकाबाट यस निर्देशिका बमोजिमको प्रकृया पुरा गरी अनुमति प्राप्त गर्नु पर्नेछ ।

७. **पुनः अनुमति प्राप्त गर्न निवेदन दिनु पर्ने :** (१) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुँदाका बखत सञ्चालन स्वीकृति लिएका स्वास्थ्य संस्थाले यस निर्देशिका बमोजिम तोकिएको पूर्वाधार तथा मापदण्ड कार्यान्वयन प्रयोजनका लागि यो निर्देशिका प्रारम्भ भएपछि तोकिएको अवधिभित्र पूर्वाधार तयारी योजना (भवन प्रबलीकरण वा नयाँ निर्माण योजना) सहित सम्बन्धित हेटौडा उपमहानगरपालिका समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा हेटौडा उपमहानगरपालिकाले त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थालाई यस निर्देशिका बमोजिम तोकेको पूर्वाधार पुरा गर्नका लागि तीन वर्ष र मापदण्ड कायम गर्नका लागि एक वर्षको समयावधि दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम समयावधि थप भएका स्वास्थ्य संस्थाले प्रत्येक छ/छ महिनामा प्रगति प्रतिवेदन सम्बन्धित हेटौडा उपमहानगरपालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) प्रबलिकरण हुने अस्पताल वा नयाँ निर्माण गर्न अनुमति लिई साविकको भवनबाट सेवा दिइरहेका स्वास्थ्य संस्थाले निर्माण अवधिभरका लागि भवनको कारण वा अस्पतालको औजार उपकरणले हुन सक्ने दर्घटनाका लागि शैया क्षमता बराबरको संख्यामा प्रतिव्यक्ति पचास हजार रुपैया बराबरको सामुहिक दुर्घटना बीमाको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिमको प्रकृया पुरा गरेका स्वास्थ्य संस्थालाई दफा ५ बमोजिम स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गरिनेछ ।

- (६) यस दफा बमोजिम अनुमतिका लागि निवेदन नदिने, निवेदन दिए पनि अनुमति नपाउने वा निर्धारित अवधिभित्र पूर्वाधार वा मापदण्ड कायम नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति त्यस्तो अनुमति दिने निकायले रद्द गर्नेछ।
८. **अनुमति दस्तुर बुझाउनु पर्ने :** स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गर्न अनुमति प्राप्त भएमा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले अनुसूची ६ मा उल्लेख भए बमोजिमको अनुमति दस्तुर हेटौडा उपमहानगरपालिकालाई बुझाउनु पर्नेछ।
९. **नवीकरण गराउनु पर्ने :** (१) यस निर्देशिका बमोजिम स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन अनुमतिको अवधि समाप्त हुने मितिभित्र हेटौडा उपमहानगरपालिका समक्ष नवीकरणका लागि निवेदन दिनु पर्नेछ। हेटौडा उपमहानगरपालिकाले अनुमतिको अवधि समाप्त भएको मितिले तीन महिनाभित्र आवश्यक जाँचबुझ गरि नवीकरण गर्नु पर्नेछ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा हेटौडा उपमहानगरपालिकाले अनुसूची ६ मा उल्लेख भए बमोजिमको दस्तुर लिई तीन वर्षका लागि स्वास्थ्य संस्थालाई सेवा सञ्चालन अनुमतिको नवीकरण गरिरिदिन सक्नेछ। तर यो निर्देशिका प्रारम्भ हुनु अघि स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्न अनुमति पाएका स्वास्थ्य संस्थाको हकमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले यस निर्देशिका बमोजिम तोकिएको मापदण्ड तथा पूर्वाधार कायम नगरेसम्म तीन वर्षमा नवदाई प्रत्येक एक वर्षका लागि अनुमति नवीकरण गरिरिदिन सक्नेछ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिमको अवधिभित्र मनासिव कारण परी निवेदन पेश गर्न नसकेको भनी कारण खुलाई थप तीन महिनाभित्र निवेदन पेश गरेमा दोब्बर नवीकरण दस्तुर लिई हेटौडा उपमहानगरपालिकाले सेवा सञ्चालन अनुमति नवीकरण गरिरिदिन सक्नेछ।
- (४) उपदफा (२) वा (३) बमोजिमको अवधिभित्र नवीकरणका लागि निवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको सेवा सञ्चालन अनुमतिपत्र स्वतः खारेज हुनेछ, र सोको जानकारी प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनामा समेत दिनु पर्नेछ।
- (५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा उल्लेख गरिएको भएतापनि यो उपदफा प्रारम्भ हुँदाका बखतसम्म अनुमति नवीकरण नगरेका स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको समयभित्र अनुमतिका लागि निवेदन दिएमा अनुसूची-६ मा उल्लेख भए बमोजिमको दस्तुरको अतिरिक्त पाँच गुणा बढी नवीकरण दस्तुर लिई एक पटकका लागि निर्देशिका बमोजिमको प्रकृया पुरा गरी त्यस्तो अनुमति नवीकरण गरिरिदिन सक्नेछ।
१०. **गुणस्तर तथा मापदण्ड अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था :** (१) स्वास्थ्य संस्थाले आफूले प्रदान गरेका सेवाहरूको यस निर्देशिकामा उल्लिखित मापदण्ड बमोजिमको गुणस्तर भए नभएको सम्बन्धमा प्रत्येक वर्ष परीक्षण (स्व: मल्याङ्कन) गराइ सोको प्रतिवेदन आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले तीन महिनाभित्र हेटौडा उपमहानगरपालिका समक्ष अनिवार्य रूपमा पेश गर्नु पर्नेछ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको अवधिभित्र प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई सो प्रतिवेदन पेश गर्न हेटौडा उपमहानगरपालिकाले निर्देशन दिन सक्नेछ।
- (३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि हेटौडा उपमहानगरपालिका, प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना र मन्त्रालयले आवश्यकता अनुसार जोखिम, भौगोलिक अवस्थिति, विरामीको चाप, शल्यक्रियाको संख्या, वित्तीय लगानीको आधारमा नमुना छनौट गरी स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरेका सेवाको गुणस्तर तथा यस निर्देशिकाको मापदण्ड पुरा गरे नगरेको सम्बन्धमा निरीक्षण तथा अनुगमन गर्न वा गराउन सक्नेछ।
- (४) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना तथा मन्त्रालयले जुनसुकै निकायबाट सेवा सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेको अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्था र अनुमति प्रदान गर्ने निकायको समेत अनुगमन गर्न सक्नेछ।
- (५) उपदफा (३) वा (४) बमोजिम नियमित वा आकस्मिक अनुगमन गर्दा ताकिएको गुणस्तर वा पूर्वाधार पूरा नगरी सेवा सञ्चालन गरेको पाईएमा त्यस्ता संस्थालाई तत्काल सुधारका लागि बढीमा तीन महिनाको म्याद दिई सुधारको मौका दिन सक्नेछ।
- (६) यस दफा बमोजिम निरीक्षण तथा अनुगमनका क्रममा दिएका निर्देशन पालना नगर्ने, यस निर्देशिका बमोजिमको गुणस्तर तथा पूर्वाधार मापदण्ड पुरा नगर्ने वा गुणस्तर परीक्षणको वार्षिक प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई सम्बन्धित हेटौडा उपमहानगरपालिकाले त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरि आएका सेवा पूर्ण वा आशिकरुपमा तत्काल बन्द गर्न आदेश दिन सक्नेछ।
- (७) उपदफा (६) बमोजिम स्वास्थ्य संस्थालाई कारबाही गर्नु पूर्व सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थालाई

मनासिव माफिकको सफाइ पेश गर्ने मौका दिनु पर्नेछ ।

(८) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि अन्य प्रचलित कानून बमोजिम गरिने अनुगमनलाई यो व्यवस्थाले सीमित गर्ने छैन ।

(९) स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति लिन प्रक्रिया प्रारम्भ नगरेका स्वास्थ्य संस्थामा कुनै पनि चिकित्सक, नर्स, वा स्वास्थ्यकर्मीले क्लिनिकल प्राक्टिस गर्ने पाउने छैन । कुनै चिकित्सक, नर्स वा स्वास्थ्यकर्मीले त्यस्तो संस्थामा क्लिनिकल प्राक्टिस गरेमा निजलाई कारबाहीका लागि सम्बन्धित परिषदमा लेखी पठाईनेछ ।

११. निवेदन दिन सक्ने : (१) दफा १० को उपदफा (७) बमोजिम दिएको आदेश वा अनुगमन समितिले यस निर्देशिका बमोजिम पेश गरेको अनुगमन प्रतिवेदन उपर चित्त नबुझ्ने स्वास्थ्य संस्थाले त्यस्तो प्रतिवेदन पेश भएको मितिले १५ दिनभित्र चित्त नबुझ्नुको स्पष्ट आधार र कारण सहित पुनरावलोकनका लागि प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ । सो निकायको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

१२. स्वास्थ्य संस्था गाभिई सेवा सञ्चालन गर्न सक्ने : स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय, प्रभावकारी तथा सुविधायुक्त बनाउन सञ्चालनमा रहेका एक भन्दा वढी स्वास्थ्य संस्थाहरु एक आपसमा गाभिई सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा सेवा सञ्चालन गर्न हेटौडा उपमहानगरपालिका समक्ष त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाहरुले संयुक्तरूपमा निवेदन दिन सक्नेछन् ।

१३. अनुमति खारेजी तथा कारबाही सम्बन्ध व्यवस्था: (१) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि हेटौडा उपमहानगरपालिकाले स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति लिन वा अनुमति नवीकरण गर्नका लागि एक पटकका लागि निश्चित समय अवधि दिई सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अवधिभित्र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति नलिने स्वास्थ्य संस्थाको र दफा ९ को उपदफा (५) बमोजिमको अवधिभित्र अनुमति नवीकरण नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति स्वतः खारेज हुनेछ ।

परिच्छेद ३

स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन तथा गुणस्तर सम्बन्धी व्यवस्था

१४. स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन : (१) यस निर्देशिका बमोजिम अनुमति नलिई कसैले पनि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्नु हुदैन ।

(२) कसैले यस निर्देशिका बमोजिम अनुमति नलिई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेको पाइएमा सो कार्य रोक्न तथा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थालाई आवश्यक कानूनी कारबाहीका लागि सोभै गृह मन्त्रालयमा वा जिल्ला प्रशासन कार्यालय मार्फत लेखी पठाउनेछ, र त्यस्तो संस्थाको सञ्चालकलाई भविष्यमा स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन अनुमति प्रदान नगर्ने गरी अभिलेख समेत राखिनेछ ।

(३) स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो उद्देश्य र क्षमता अनुसार हेटौडा उपमहानगरपालिकाबाट अनुमति लिई देहायका सेवाको समुचित व्यवस्था गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न सक्नेछ :-

- (क) आकस्मिक सेवा,
- (ख) बहिरड्ग सेवा,
- (ग) अन्तरड्ग सेवा,
- (घ) निदानात्मक सेवा (प्रयोगशाला, रेडियो इमेजिङ आदि),
- (ङ) शल्यक्रिया सेवा,
- (च) सघन उपचार सेवा,
- (छ) प्रबर्द्धनात्मक तथा प्रतिरोधात्मक सेवा,
- (ज) विशेषज्ञ सेवा,
- (झ) फार्मेसी सेवा,
- (ज) रक्त सञ्चार सेवा,
- (ट) फिजियोथेरापी सेवा,
- (ठ) शवगृह व्यवस्था,

- (ड) अस्पताल व्यवस्थापन,
- (ढ) वातावरण व्यवस्थापन,
- (ण) स्वास्थ्य संस्थाबाट निष्काशित फोहरमैला व्यवस्थापन ।

१५. गुणस्तर सुनिश्चितता सम्बन्धी मापदण्ड : (१) स्वास्थ्य संस्थाले दफा ३ बमोजिमको स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्दा देहायका गुणस्तरको सुनिश्चितता गर्नुका साथै देहायमा उल्लेखित मापदण्डहरुको समेत पालना गरेको हुन पर्नेछ :-

- (क) बहिरङ्ग विभागमा आउने विरामीको चापका आधारमा विरामी दर्ता, विशेषज्ञ परामर्श, निदानात्मक सेवाहरु र औषधी कक्षमा छिटो छ्वरितो सेवा दिने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।
- (ख) स्वास्थ्य संस्थामा नेपाल सरकारले निर्धारण गरेका मापदण्ड बमोजिम संक्रमण नियन्त्रण (Infection Prevention) को व्यवस्था हुन पर्नेछ र सोको नियमित र प्रभावकारी अनुगमन गर्नु पर्नेछ।
- (ग) स्वास्थ्य संस्थाले विभिन्न ईकाइबाट प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवाहरु स्तरीय रूपमा सञ्चालन गर्ने कार्यसञ्चालन निर्देशिका (Standard Operating Manual) तयार गरी लागु गर्नु पर्नेछ।
- (घ) स्वास्थ्य संस्थाले बहिरङ्ग सेवा प्रदान गर्ने चिकित्सकहरु उपलब्ध हुने समय तालिका (दिन र बार खुले गरी) सबैले देख्ने ठाउँमा राखिएको हुनु पर्नेछ।
- (ङ) स्वास्थ्य संस्थाले उपलब्ध गराउने भनिएका विशेषज्ञ सेवा सम्बन्धित विशेषज्ञ चिकित्सकबाट प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।
- (च) विरामीले आफूले सेवा लिन चाहेका चिकित्सकबाट सेवा लिन पाउने व्यवस्था सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ।
- (छ) विरामी वा विरामीको रेखदेख गर्ने व्यक्तिलाई रोग र उपचार पद्धतिबारे स्पष्ट जानकारी दिने व्यवस्था हुनु पर्नेछ।
- (ज) अस्पताल परिसर तथा सेवा दिने कक्षहरु नियमित रूपमा सफा सुगंधर राखिएको हुनु पर्नेछ।
- (झ) सबैले देख्ने स्थानमा उजुरी पेटिका राखिएको हुनु पर्नेछ।
- (ञ) जनगुनासो व्यवस्थापनका लागि गुनासो सुन्ने अधिकारी तोकी जनगुनासो तथा पर्न आएका उजुरी समाधान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ। साथै समाधान हुन नसक्ने भएमा सोको कारण सम्बन्धित व्यक्तिलाई जानकारी गराउनु पर्नेछ।
- (ट) विरामीले संस्थाबाट सेवा प्राप्त गर्न लाग्ने शुल्क, प्रकृया तथा अवधि समेत खुलाएको विरामी बडापत्र (Patient Charter) स्वास्थ्य संस्थामा नेपाल सरकारले तोकेको अनुसूची-७ को ढाँचामा तयार गरी सबैले देखिने गरी राख्नु पर्नेछ र सोही अनुरूप सेवाको सुनिश्चितता गर्नु पर्नेछ।
- (ठ) स्वास्थ्य संस्थामा आउने विरामीलाई आवश्यक पर्ने जानकारी उपलब्ध गराउन सोधपूछ वा सहायता कक्षको व्यवस्था गरी सेवाग्राहीलाई आवश्यक जानकारी दिने व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ।
- (ड) सेवा प्रदायक चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीहरुको सुरक्षाका लागि विभिन्न सरुवा रोग विरुद्धका खोप तथा व्यक्तिगत सुरक्षा व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ।
- (ढ) हरेक स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरुको सेवा शर्त सम्बन्धी विनियम बनाएको हुनु पर्नेछ।
- (ण) स्वास्थ्य संस्थाले नेपाल सरकारबाट सञ्चालित सेवा वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा नेपाल सरकारले तोकेको प्रोटोकल/मापदण्ड/निर्देशिका अनिवार्य रूपमा पालना गरेको हुनु पर्नेछ।
- (त) अस्पतालले चाबीसै घण्टा चिकित्सक तथा दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट आकस्मिक सेवा दिएको हुनु पर्नेछ।
- (थ) अस्पतालमा रहेका आकस्मिक शैया क्षमताका आधारमा चिकित्सक तथा अन्य स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ र सोको विवरण अनुसूची द बमोजिमको ढाँचामा सबैले देख्ने ठाउँमा राख्नु पर्नेछ।
- (द) आकस्मिक विभागबाट विरामी भर्ना गर्ने, रिफर गर्ने, विरामीको रेफरल प्रकृया र विरामी सार्ने पद्धति स्पष्ट परिभाषित भएको हुनुपर्नेछ र सोको व्यहोरा अनुसूची-८ बमोजिमको ढाँचामा सबैले देख्ने ठाउँमा राख्नु पर्नेछ।
- (घ) अस्पतालमा उपचारका लागि आउने विपन्न, असहाय, बेवारिसे विरामीका लागि कुल शैयाको दश प्रतिशत शैया छुट्याई निःशुल्क उपचार अनिवार्य रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।
- (न) खण्ड (ध) बमोजिम उपलब्ध गराएको उपचार सेवाको अभिलेख राखी सोको प्रतिवेदन हेटौडा

उपमहानगरपालिकाको कार्यालयमा मासिक रूपमा पठाउनु पर्नेछ।

- (प) अस्पतालहरुमा ज्येष्ठ नागरिकहरुलाई विशेष किसिमका सुविधाको व्यवस्था हुनुपर्ने र आवश्यक मात्रामा शैया छुट्याउनु पर्नेछ।
- (फ) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गरिने भवन र अन्य पूर्वाधार भवन संहिता र सम्बन्धित क्षेत्रको भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड अनुरूप हुनु पर्नेछ।
- (ब) अस्पतालले विपद व्यवस्थापनको कार्ययोजना बनाएको हुनु पर्नेछ। सो कार्यका लागि सम्पर्क व्यक्ति तोकी सोको जानकारी नगर कार्यपालिकाको कार्यालय र जिल्ला समन्वय समितिमा दिनु पर्नेछ।
- (भ) अस्पतालले सूचना अधिकारी तोक्नु पर्नेछ।

परिच्छेद ४

अस्पताल सम्बन्धी मापदण्डहरू

१६. अस्पतालको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्डहरू: (१) अस्पतालले सेवा सञ्चालन गर्दा देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछ:-

- (क) अस्पताल रहने स्थान धुँवा, धुलो, ध्वनि, जल तथा जमिन प्रदूषणबाट मुक्त भएको ।
- (ख) अस्पताल रहने क्षेत्र र हाताभित्र उपयुक्त सुरक्षाको व्यवस्था भएको ।
- (ग) अस्पताल स्थापना हुने स्थान सडक यातायातको पहुँच भएको ।
- (घ) पानी, बिजुली र सञ्चार सुविधा उपलब्ध भएको ।
- (ङ) सवारी साधन पार्किङका लागि पर्याप्त व्यवस्था भएको ।
- (च) अस्पताल परिसरमा स्वस्थकर वातावरणका लागि बृक्षारोपण तथा बाँगैचाको व्यवस्था भएको ।
- (छ) जोखिमपूर्ण फोहर व्यवस्थापनका लागि उपयुक्त प्रविधिको व्यवस्था गर्नुका साथै फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८ र फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७० बमोजिम फोहर व्यवस्थापनका लागि आवश्यक पूर्वाधार व्यवस्था मिलाएको ।
- (२) आकस्मिक सेवाका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ:-
- (क) कुल शैया क्षमताको कमितिमा दश प्रतिशतका दरले आकस्मिक कक्षमा शैयाहरू उपलब्ध हुनु पर्नेछ। आकस्मिक सेवाका लागि छुट्याएका शैयालाई देहाय अनुरूप वर्गीकरण गरी सेवा दिने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ:-

- (१) Red (R) = अति सिकिस्त विरामीको सेवा दिन शैया बराबर एक प्रतिशत,
- (२) Yellow (Y) = सिकिस्त विरामीको सेवा दिन शैया बराबर दुई प्रतिशत,
- (३) Green (G) = सामान्य विरामीको सेवा दिन शैया बराबर तीन प्रतिशत,
- (४) Black (B) = मृत्यु भईसकेका विरामीलाई राख्न शैया बराबर एक प्रतिशत,
- (५) Observation Room/Bed बराबर तीन प्रतिशत,

दश प्रतिशतभन्दा बढी शैया छुट्याएको सन्दर्भमा माथि उल्लेख भएका वर्गीकरणको अनुपातमा शैयाको बाँडफाँड हुनु पर्नेछ।

(ख) आकस्मिक कक्ष सञ्चालन गर्दा अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे इमेजिङ सेवा, प्रयोगशाला, ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा अन्य वार्डहरूमा समेत सजिलै विरामी ल्याउन लैजान सकिने (फ्लिचेर/ट्रली, स्ट्रेचर) गरी सञ्चालनमा ल्याएको हुनु पर्नेछ।

(ग) आकस्मिक कक्षमा प्रतिक्षालय, शौचालय, ट्रायज (Triage Room) चेन्जङ्ग रूम, Medico-legal Case जस्तै: Rape victim आदिका लागि गोपनियता सुनिश्चित हुने कोठाको समेत व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ।

(घ) चौबीसै घण्टा आकस्मिक सेवा दिने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ।

(ङ) पच्चस शैया क्षमताको अस्पतालमा आकस्मिक सेवाका लागि दक्ष स्वास्थ्यकर्मी चौबीसै घण्टा र चिकित्सक अनकल (on call) मा उपलब्ध हुने व्यवस्था हुनु पर्नेछ। साथै पच्चीस शैया वा सो भन्दा माथिको क्षमता भएका अस्पतालहरुमा आकस्मिक सेवा कक्षमा चौबीसै घण्टा चिकित्सक सेवा उपलब्ध हुनुका साथै सम्बन्धित विषयको कन्सल्ट्याण्ट चिकित्सक अनकलमा अनिवार्य रूपमा उपलब्ध हुनु पर्नेछ।

(च) आकस्मिक विभागवाट विरामी भर्ना गर्न, रिफर गर्न विरामीको रेफरल प्रकृया तथा विरामी सार्ने पद्धति स्पष्टरूपमा परिभाषित रहेको हुनु पर्नेछ।

- (छ) प्रकोपजन्य रोगहरु, प्राकृतिक प्रकोप जस्ता पक्षहरुलाई विचार गरी आकस्मिक उपचार सेवाका लागि संस्थाले विपद्-व्यवस्थापन योजना बनाएको हुनु पर्नेछ ।
- (ज) आकस्मिक सेवामा काम गर्ने जनशक्ति कम्तिमा Basic Life Support (BLS)/Primary Trauma Care (PTC)/Advance Cardiac Life Support (ACLS)/ Advance Trauma Life Support (ATLS) आदि सम्बन्धी तालिम लिएको हुनु पर्नेछ ।
- (३) बहिरंग विभागका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :-
अस्पतालबाट प्रदान हुने प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाका लागि ओ.पी.डी. कक्षको व्यवस्था मिलाएको ।
- (क) अस्पतालका लागि सामान्यतया सामान्य चिकित्सा, वालरोग, सामान्य शल्यक्रिया, स्त्री तथा प्रसुती सेवा हुनुपर्ने तथा पूर्वाधार पूरा गरी हाड जोर्नी, नाक कान घाँटी, छाला तथा यौन रोग, आँखा, दन्त सेवा जस्ता सेवाका लागि स्वेच्छक रूपमा सञ्चालन गर्न सक्ने ।
- (ख) उपलब्ध भएका चिकित्सकहरु मध्ये सेवाग्राहीले उपलब्ध भएसम्म रोजेका चिकित्सकसँग परीक्षण गर्न पाउने व्यवस्था भएको ।
- (घ) पचास शैया वा सो भन्दा माथिका अस्पतालले एम.सी.एच. क्लिनिकको अलगै व्यवस्था गरेको ।
- (४) अन्तरंग विभागका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :-
अस्पतालमा शल्यक्रिया पश्चात पनि विरामीको अवस्था स्थिर नभएसम्म उक्त शल्यक्रिया गर्ने समूह तथा सर्जन चिकित्सक रएनेस्थेसियोलोजिष्ट अस्पतालमा रहिरहनु पर्ने र तत्पश्चात पनि सर्जरीको प्रकृति हेरी आवश्यक परेको खण्डमा तत्काल उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।
- (क) नर्सिङ्ग डयूटी स्टेशनबाट प्रत्येक विरामीको प्रत्यक्ष निगरानी हुने व्यवस्था गर्नु पर्ने । उक्त सुविधा नभएमा प्रत्येक विरामीको शैयामा कल बेल राख्नु पर्ने ।
- (ख) एक कन्सल्ट्याण्टको मातहतमा स्वास्थ्य सेवाको कुनै पनि युनिटमा पच्चीस शैया भन्दा बढी शैया राख्न नपाइने
- (५) एलाईड हेल्प तथा निदानात्मक सेवाका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :-
प्रत्येक किसिमका परीक्षणका लागि राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला नीति अनुरूपको प्रयोगशालाको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।
- (क) रेडियो डाइग्नोसिस, अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे फिल्म लोडिङ, अनलोडिङ तथा प्रोसेसिङ लगायतका इमेजिङ सेवा कक्षहरू ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा वार्डहरूलाई समेत सजिलै विरामी त्याउन लैजान सकिने (व्हीलचेयर/ट्रली, स्टेचर) गरी सञ्चालनमा त्याएको हुनुपर्ने ।
- (ख) यस्तो सेवा प्रदान गरिने कोठाहरूमा प्रतिक्षालय, शैचालय, चेन्जिङ रुमको समेत व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।
- (६) शल्यक्रिया गर्ने स्वास्थ्य संस्थामा सेवाको प्रकार हेरी पाँचदेवि दश प्रतिशत सघन उपचार सेवाको High dependency Unit र आई.सि.यु. शैयाहरु रहनु पर्नेछ ।
- (७) अस्पतालमा पोषण, खोप, आमा र बच्चाको स्वास्थ्य, परिवार नियोजन जस्ता सेवाहरुको नेपाल सरकारको नीति बमोजिम प्रवर्द्धनात्मक तथा प्रतिरोधात्मक सेवा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
- (८) अस्पतालमा कमीमा बच्चा तथा आमाका लागि विशेषज्ञ सेवा र विशेषज्ञ अस्पतालमा सो अस्पतालको प्रकृति अनुसारका विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (९) औषधि पसल (Pharmacy) का लागि देहाय बमोजिमका पूर्वाधार मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :-
अस्पताल हाता भित्र औषधि पसलको व्यवस्था अस्पताल फार्मेसी सेवा निर्देशिका, २०७० बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।
- (क) चौविसै घण्टा फार्मेसी सञ्चालनका लागि फार्मेसी विषय अध्ययन गरेको दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (ख) फार्मेसी कक्षमा औषधिको गुणस्तरमा हास नहुने गरी सुरक्षित भण्डारण गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने । साथै ताप संवेदनशील औषधि तथा भ्याक्सिनको भण्डारण तोकिएको तापक्रममा भण्डारण हुनुपर्ने ।
- (घ) उपचारमा प्रयोग गरिने लागु औषधहरु (Narcotic drugs) लागु औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०२२ बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाले चिकित्सकको लिखित प्रेस्क्रिप्शन अनुसार मात्र वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ । साथै औषधिको आम्दानी तथा वितरणको अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।
- (ङ) म्याद नाघेका औषधिहरु नियमित रूपमा नेपाल स्वास्थ्य अनुसन्धान परिषदको Hospital Waste Management Guideline मा उल्लेख भएकोमा सोही बमोजिम र नभएको खण्डमा विश्व स्वास्थ्य संगठनको निर्देशिका बमोजिमको विधि अपनाइ नष्ट गर्नु पर्नेछ ।

- (च) आकस्मिक सेवाका लागि चाहिने आवश्यक औषधिहरु चौबीसै घण्टा उपलब्ध हुने व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (छ) अस्पतालले बात्य व्यक्ति वा संस्थालाई फार्मेसी सेवा संचालन गर्न दिएको अवस्थामा सो व्यक्ति वा संस्थाले पनि अस्पतालले पालना गर्नुपर्ने माथि उल्लेख भएका सम्पूर्ण शर्तहरु अनिवार्य रूपमा पालना गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्ने ।
- (ज) औषधीको खुद्रा मूल्यमा छुटको व्यवस्था भएमा सबैले देख्ने गरी सूचना टाँस गर्नु पर्नेछ ।
- (झ) भवन संहितामा उल्लेखित मापदण्ड अनुरूप औषधि पसल सञ्चालन हुने भवन निर्माण भएको हुनु पर्ने ।
- (१०) रक्त सञ्चार सेवा (Blood Bank) का लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछ :-
- (क) अस्पताल हातामा ब्लड बैंकको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने । सो नभएमा विरामीका लागि आवश्यक पर्ने ब्लड उपलब्ध हुने गरी व्यवस्था मिलाइएको हुनु पर्ने ।
- (ख) ब्लड बैंकको सम्बन्धमा राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला नीति अनुरूपको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने ।
- (११) पचास शैया भन्दा माथि क्षमताको अस्पतालमा फिजियोथेरापि सेवा अनिवार्यरूपमा उपलब्ध हुनु पर्नेछ ।
- (१२) अस्पतालमा रहेका विरामी तथा अन्य सेवाग्राहीलाई असहज नहुने गरी अलगै चिस्यान कक्ष वा शवगृहको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
- (१३) अस्पताल व्यवस्थापन (Hospital Management) का लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछ :-
- (क) **सोधपूछ तथा गुनासो सुनुवाइ कक्ष :**
- (१) सेवाग्राहीहरूको सुविधाका लागि आवश्यक कर्मचारी सहितको सोधपूछ कक्षको व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- (२) अस्पतालले प्रदान गर्ने सेवाका विषयमा सेवाग्राहीको गुनासो सुनुवाई गर्न उचित प्रवन्ध मिलाइएको हुनु पर्ने ।
- (ख) **सूचना संप्रेषण :**
- (१) अस्पतालभित्र प्रभावकारी सूचना सम्प्रेषणका लागि आन्तरिक टेलिफोन कल (Intercom) को व्यवस्थाको साथै आवश्यक आधुनिक संयन्त्रको समुचित प्रयोग हुनुपर्ने ।
- (२) अस्पतालहरूमा सार्वजनिक सञ्चार सेवाको व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- (३) प्रहरी, एम्बुलेन्स, दमकल, जस्ता सेवा लगायतका आकस्मिक सेवाको टेलिफोन नम्बरहरु स्पष्ट देखिने गरी राख्नु पर्ने ।
- (ग) **पानी वितरण :**
- (१) अस्पतालमा विरामी र अन्य व्यक्तिहरूका लागि चौबीसै घण्टा शुद्ध पानी विश्व स्वास्थ्य संगठनले तोकेअनुरूपको आपूर्ति हुनु पर्ने ।
- (२) अस्पतालद्वारा वितरण हुने पानीको गुणस्तर परिक्षण ४/४ महिनामा गराई अभिलेख राखिएको हुनुपर्ने । बहिरंग, नरसङ्ग कक्ष, अन्तरंग, अपरेशन थिएटर र आपतकालीन कक्षहरूमा पानीको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (घ) **विद्युत आपूर्ति :**
- (१) अस्पताल क्षेत्रभित्र र सबै विभागहरूमा चौबीसै घण्टा विद्युत आपूर्ति हुने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने । साथै लोडसेडिङ्को समयमा विद्युत आपूर्ति गर्न अटोमेटिक ब्याक अप सिष्टम स्थापना गरेको हुनुपर्ने ।
- (२) ओ.टी., आइ.सि.यू., सि.सि.यू., इमर्जेन्सी कक्ष लगायतका संवेदनशील कक्षहरूमा आपतकालीन विद्युत ब्याक-अप सिष्टम राखिको हुनुपर्ने ।
- (ङ) **सरसफाइ तथा शौचालयको व्यवस्था :**
- (१) अस्पतालको सम्पूर्ण क्षेत्र संघै सफा राख्नु पर्नेछ ।
- (२) अस्पतालमा देहाय बमोजिमका सेवा दिइने कक्षहरु वा क्लिनिकमा शौचालयको व्यवस्था हुनु पर्नेछ:-
- (क) आकस्मिक कक्ष
 - (ख) लेवर रुम
 - (ग) प्याथोलोजी सेवा
 - (घ) बहिरंग विभाग (आवश्यकता अनुसार महिला र पुरुषका लागि अलग अलग)
 - (ङ) प्रति छ बेडको जनरल सेवामा एक
 - (च) महिला तथा अपाडगका लागि अलग

- (छ) क्याविन तथा डबल रुमका लागि (एटेच भएको)
 (ज) डाक्टर तथा स्टाफका लागि (आवश्यकतानुसार)
- (३) अस्पताल हाताभित्र सेवाग्राही तथा सेवाप्रदायकका लागि पर्याप्त पानी र साबुन सहितको शौचालयको व्यवस्था हुनु पर्नेछ।
- (४) शौचालय सँधै सफा राख्ने व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ।
- मर्मत सम्भारको व्यवस्था :**
- (क) अस्पतालले प्रयोग गर्ने उपकरण तथा औजारहरू समयमा नै मर्मतको व्यवस्था हुनु पर्नेछ। साथै ठूला र गम्भीर प्रकृतीका औजार उपकरणहरूको कम्पनीले निर्दिष्ट गरेको मर्मत अवधि अनुसार मर्मत सम्भार कार्ययोजना बनाई सोही अनुसार मर्मत गरेको हुनु पर्नेछ।
- (ख) अस्पतालको भवन, सवारी साधन, मेसिनरी औजार, यन्त्र, उपकरण, विद्युतीय उपकरण र अन्य विद्युतीय उपकरणहरूको नियमित मर्मत संभार गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ।
- (६) **बिरामी कुरुवालाई सुविधा:** अस्पतालको वार्ड तथा अन्य उपचार दिने स्थानमा आवश्यकता अनुसार बिरामीको साथमा रहने एक जना कुरुवालाई बस्न सक्ने प्रवन्ध हुनु पर्नेछ।
- (७) **क्यान्टिनको सुविधा:** स्वास्थ्य संस्था हाताभित्र खाना पकाउन (Kitchen) र खाना खाने (Dining) अलग-अलग ठाउँ सहितको सफा र सुविधायुक्त क्यान्टिनको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ।
- लण्ड्रीको व्यवस्था:**
- (क) अस्पतालमा प्रयोग हुने एप्रोन, पन्जा, टोपी, जुता, तन्ना, तकिया, खोल, रुमाल जस्ता लुगा कपडा धुनका लागि लण्ड्रीको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने।
- (ख) अस्पताल भर्ना भएका बिरामीको लुगा धुने सुविधाको व्यवस्था भएको हुनु पर्ने।
- भण्डारको (Store) व्यवस्था :**
- (क) आपतकालीन अवस्थामा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको अलगौ भण्डार कक्ष हुनुपर्ने। यस्तो भण्डारमा कमितमा एक महिनाका लागि अत्यावश्यक सामग्री स्टक राख्ने व्यवस्था हुनुपर्ने।
- (ख) अस्पतालका लागि आवश्यक लत्ताकपडा, सरसफाइ सामग्री, औजार, उपकरण तथा औषधिको न्यूनतम मौज्दात रहनु पर्ने र सो सामग्रीहरूको उपयुक्त भण्डारणको (Refrigerator, Ventilation, A/C आदि) व्यवस्था गरेको हुनु पर्ने।
- सुरक्षा व्यवस्था :**
- (क) अस्पतालमा सुरक्षा व्यवस्था मिलाउन सुरक्षा गार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने।
- (ख) आपतकालीन अवस्थाका लागि तत्काल सेवा प्रदान गर्ने राज्यका सुरक्षा निकायसँग समन्वय कायम गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने।
- एम्बुलेन्स सञ्चालन :** अस्पतालमा मेडिकल एटेण्डेण्ट सहितको १ वटा एम्बुलेन्स अनिवार्य हुनुपर्ने र अस्पतालले त्यस्तो मेडिकल एटेण्डेण्टलाई Basic Emergency Medicine Training दिने व्यवस्था मिलाउनुका साथै एम्बुलेन्स सेवा सञ्चालन नीति, २०६० बमोजिम एम्बुलेन्स सेवा सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ।
- यातायातको व्यवस्था :** अस्पतालले कमितमा रात्रीकालिन समयमा काम गर्ने कर्मचारीलाई आउन जान यातायातको व्यवस्था अनिवार्य रूपमा मिलाउनु पर्नेछ।
- स्थान तथा जग्गा पूर्वाधार :**
- (क) अस्पताल रहने स्थान (Location) : अस्पताल रहने स्थान छनौट गर्दा पायक पर्ने गरी प्रदुषणमुक्त क्षेत्रको छनौट गर्नु पर्नेछ। छनौट गरिएको स्थान त्यस्तो प्रकृतिको अस्पताल रहेको स्थानको कमितमा एक कीलोमीटर टाढा हुनु पर्नेछ। विशिष्ट प्रकृतिका बहुसेवा उपलब्ध गराउने अस्पताल, आयूर्वेद, होमीयोप्याथिक जस्ता फरक प्रकृतिका अस्पतालको हकमा र जनघनत्वका आधारमा अस्पतालको शैया आवश्यक देखिएमा यो बन्देज लागू हुने छैन।
- (ख) अस्पताल सञ्चालनका लागि आफ्नो स्वामित्वको पर्याप्त जग्गा हुनु पर्नेछ। आफ्नो जग्गा नभएको हकमा कम्तीमा पन्ध वर्षका लागि जग्गा भाडामा लिई सो जग्गामा पूर्वाधार निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याउन सक्नेछ। पच्चिस शैया भन्दा माथि क्षमता विस्तार गर्दा वा पचास शैया भन्दा माथिका अस्पताल सञ्चालन गर्नुपर्ने अवस्थामा आफ्नो भवन हुनु पर्नेछ।
- (ग) आफ्नो जग्गा नभएको पच्चिस शैयाका अस्पतालले कमितमा पन्ध वर्षका लागि घर जग्गा भाडा (लिज) मा लिई सेवा सञ्चालन गर्न सक्नेछ। तर भाडामा लिईएको भवन, भवन संहिताको

- मापदण्ड अनुरूप निर्माण भएको हुनु पर्नेछ ।
- (घ) शिक्षण अस्पतालको हकमा मेडिकल काउन्सिलको मापदण्ड अनुसार हुनु पर्नेछ ।
- (१४) अस्पतालको भवन (Building):
- (क) अस्पतालले सेवा सञ्चालन गरिने भवनको नक्सा र डिजाइन भवन ऐन, २०५५ को दफा ११ मा भएको व्यवस्था अनुरूप स्वीकृत भएको हुनुपर्नेछ । नेपाल सरकारले अस्पतालको सम्बन्धमा छुटै मापदण्ड तोकेको भएमा सोही बमोजिम भवन निर्माण सम्बन्धीयोजना स्वीकृत भएको हुनु पर्नेछ । भवन सहिता तथा हेटौंडा उपमहानगरपालिकाले जारी गरेको मापदण्ड बमोजिम सो भवन निर्माण भएको सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, डिभिजन कार्यालयबाट सिफारिस प्राप्त गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ख) भवनमा सर्वसाधारणको जानकारीका लागि Disaster Management Plan तयार गरी सुरक्षा सम्बन्धी सङ्केत चिन्हहरु उपयुक्त स्थानमा प्रस्तु देखिने गरी राखिएको हुनु पर्नेछ ।
- (ग) अस्पतालको कोठाहरु उपयुक्त भेन्टीलेसन वा वातावरण अनुकूल यन्त्र राखिएको हुनु पर्नेछ ।
- (घ) अस्पतालमा प्रशासनिक कार्यालय, ओ.पी.डी., प्रयोगशाला, वार्ड, फार्मसी, क्यान्टिनको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (ङ) अस्पतालमा क्लिचेयर तथा ट्रिलिको सहज आवागमनको व्यवस्थाका लागि लिफ्ट/च्याम्पको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
- (च) प्रतिक्षालयमा आवश्यकतानुसार बस्न कुर्सीको व्यवस्था हुनुपर्ने र सूचना-पाटी, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका लगायतका माध्यमबाट सूचना प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।
- (छ) अस्पतालको कुल निर्माण क्षेत्रफल, प्रति शैया ५५ वर्ग मीटरको दरले हुनु पर्नेछ । उक्त क्षेत्रभित्र सोधपुछ, दर्ता कक्ष, प्रतिक्षालय, प्रवेशद्वार सहितको हलको क्षेत्र समावेश भएको हुनु पर्नेछ । सो बाहेक भान्सा घर, लुगाधुने कोठा, जेनरेटर कक्ष, कर्मचारी आवास तथा भण्डार कक्ष, मर्मत सम्भार कक्ष आदिका लागि थप व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ज) आफ्नो जग्गा नभएको पच्चिस शैयाका अस्पतालले घर जग्गा भाडामा लिई सेवा सञ्चालन गर्दा सो घर भूकम्पीय जोखिम प्रतिरोध क्षमता भएको भनि सहरी विकास तथा भवन विभाग/डिभिजन कार्यालयबाट प्रमाणित भएको हुनु पर्नेछ । पच्चिस शैया भन्दा माथि क्षमता विस्तार गर्दा वा पचास शैया भन्दा माथिको अस्पताल सञ्चालन गर्नु पर्ने अवस्थामा भवन निर्माण स्विकृति लिँदा कुन प्रयोजनमा अस्पताल सेवा सञ्चालनका लागि भनी स्पष्ट खुलेको हुनुपर्नेछ ।
- (झ) शिक्षण अस्पतालको हकमा कुल निर्माण क्षेत्रफल नेपाल मेडिकल काउन्सिलले तोके बमोजिम र नतोकेको भएमा न्यूनतम प्रति शैया नव्वे वर्गमीटर हुनु पर्नेछ ।
- (ञ) बहिरङ्ग विभागको प्रत्येक कोठाको क्षेत्रफल कमितमा चौध वर्गमीटर हुनु पर्नेछ । शैचालय, प्रतिक्षालय, विशेषज्ञको सहयोगी रहने कक्षका लागि पर्याप्त स्थान हुनु पर्नेछ ।
- (ट) बिरामीको चापको अनुपातमा पर्याप्त र सुविधाजनक हुने गरी फर्निचर सहितको प्रतिक्षालयको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
- (ठ) अस्पताल भित्र प्रवेश गर्ने र बाहिर निस्कने अलग-अलग प्रवेश द्वार र बहिर्गमन द्वार हुनु पर्नेछ ।
- (ड) आपतकालीन सेवाका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरू अस्पतालको आपतकालीन कक्ष र अन्य अत्यावश्क ठाउँमा सहज रुपमा जान सक्ने गरी अलगै बाटो र गेटको व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ ।
- (ण) सेवाग्राही र अस्पताल कर्मचारीहरूले प्रयोग गर्ने सवारी साधन र एम्बुलेन्स, दमकल जस्ता सवारी साधनका लागि पार्किङ्गको व्यवस्था हुनुपर्नेछ । न्यूनतम पार्किङ्ग कूल जग्गाको पच्चीस प्रतिशत वा प्रति तीन शैयाका लागि एउटा कार पार्किङ्ग गर्न मिल्ने स्थल मध्ये जुन बढी हुन्छ सोही अनुसार हुनु पर्नेछ ।
- (त) अस्पताल जेष्ठ नागरिक, बालबालिका तथा अपाइग्राममैत्री हुनु पर्नेछ ।
- (थ) क्लिचेयर, ट्रिल, स्ट्रेचरको पर्याप्त व्यवस्था हुनुपर्ने र यस्तो सामग्री राख्ने ठाउँ र चलाउन सकिने पर्याप्त ठाउँ र चलाउने मानिसको समेत व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ ।
- (१५) **वातावरण व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिमको मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ :-**
- (क) पचास शैया र सो भन्दा माथिका अस्पतालले सेवा सञ्चालन गर्नुपूर्व वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४ बमोजिम सम्बन्धित निकायबाट प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (ख) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्दा फोहोरमैला व्यवस्थापनका

- सम्बन्धमा आवश्यक ध्यान दिनु पर्नेछ ।
- (ग) प्रारंभिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनमा प्रस्ताव भए बमोजिम कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।
- (१६) **फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछ :-**
 (क) अस्पतालबाट निष्काशित फोहरमैलाको व्यवस्थापन फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८ र फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७० ले तोके बमोजिम हुनुपर्ने ।
 (ख) अस्पतालबाट निस्कासन हुने सामान्य तथा चिकित्साजन्य फोहरमैला प्रकृति अनुसार स्रोतमा अलग अलग छुट्याउने, संकलन, ठुवानी तथा उचित विसर्जन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।
 (ग) अस्पतालबाट सृजित संक्रमणजन्य फोहरलाई निःसंक्रमण गरेर अन्तिम व्यवस्थापन गर्नुपर्ने ।
 (घ) अस्पतालमा मर्करीयुक्त उपकरणको सट्टा डिजीटल प्रविधियुक्त उपकरण प्रयोग गर्नु पर्नेछ ।
 (ङ) फोहोरको स्रोतमा नै कमी ल्याउने प्रयास गर्नु पर्नेछ ।
१७. **अस्पताल सम्बन्धी अन्य मापदण्ड:** दफा १६ मा उल्लेखित मापदण्डका अतिरिक्त देहायको शैया क्षमताको अस्पतालहरूले देहाय बमोजिमको मापदण्ड पूरा गरेको हुनु पर्नेछ :-
- (क) (३) **ब्लड बैंक (Blood Bank):** एक शैया वा सो भन्दा वढीको अस्पतालमा रक्त सेवाको व्यवस्था उपलब्ध हुनु पर्नेछ साथै अर्थोपेडिक, कार्डियाक सर्जरी, गाइने तथा अव्स, न्यूरो सर्जरी, नेफ्रोलोजी सेवा दिने एक सय शैया भन्दा कम भएका अस्पतालले पनि आवश्यकता अनुसार रक्त सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । नेपाल रेडक्रस सोसाईटीबाट रक्त संचार सेवा उपलब्ध भएको ठाउँमा यो व्यवस्था अनिवार्य हुने छैन ।
- (४) **शव गृह (Mortuary):**
 (क) शवगृह अस्पताल कम्पाउण्डभित्र तर अलगौ स्थानमा हुनु पर्ने ।
 (ख) शवगृहमा राखिने शव नसड्ने गरी राख्न सकिने खालको प्रविधियुक्त हुनु पर्ने ।
 (ग) अस्पतालमा रहेका शव गृहले छर छिमेकमा असर नपुऱ्याउने व्यवस्थाको र्यारेन्टी अस्पतालले गनु पर्ने ।
- (५) **फोहरमैला व्यवस्थापन (Waste Management):**
 (क) फोहरको सेग्रेशन, कलेक्सन, ट्रान्सपोर्टेशन, ट्रिटमेन्ट र अन्तिम विसर्जन छुट्टै योजना तयार गरी उपयुक्त प्रविधिबाट फोहर व्यवस्थापन गर्नु पर्ने ।
 (ख) मर्करीयुक्त उपकरणहरूको सट्टामा डिजिटालाइज्ड उपकरण प्रयोगमा ल्याउनु पर्ने ।
 (ग) अस्पतालबाट निष्काशित फोहरमैलाको व्यवस्थापन फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८ र फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७० ले तोके बमोजिम हुनु पर्ने ।
 (घ) एक सय शैया भन्दा माथिका अस्पतालमा चिकित्साजन्य फोहर व्यवस्था सम्बन्धी कार्यको नियमित अनुगमन गर्न जनस्वास्थ्य कक्ष/वातावरणविद् सहितको स्यानिटेसन यूनिट र कर्मचारीको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- (६) **सरसफाइ व्यवस्था :**
 (क) विरामी तथा कुरुवाका लागि नुहाउने घरको व्यवस्था हुनु पर्ने ।
 (ख) महिला तथा पुरुषका लागि छुट्टाछुट्टै शैचालय तथा नुहाउने घरको व्यवस्था हुनुपर्ने ।
 (ग) अस्पताल परिसर तथा वार्डहरू हमेसा सफा राख्नु पर्ने ।
- (७) **सुरक्षा व्यवस्था :**
 (क) अस्पताल भवनमा चट्याङ्ग छल्न (Anti-Lightening) प्रविधिको जडान, वैकल्पिक भन्याङ्गको व्यवस्था, आगो निभाउने संयन्त्र, अटोफायर अलार्म, स्मोक डिटेक्टर जडान गरिएको हुनु पर्ने ।
 (ख) अस्पतालका स्वास्थ्यकर्मी तथा अन्य जनशक्तिलाई विपद् व्यवस्थापनका लागि (आगजनी, भुकम्प, हुलदंगा आदि) र आपत्कालीन उद्धार तथा उपचार गर्न प्रभावकारी विधिको कार्य योजना बनाइ सो सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम कम्तिमा वर्षको दुई पटक र नमूना अभ्यास (Drill practice) कम्तिमा एक पटक गराउनु पर्ने ।

- (द) **बहिरंग विभाग र अन्तरंग विभाग:** बहिरंग विभाग र अन्तरंग विभागमा आवश्यक विशेषज्ञ सेवा (Specialized Services) का लागि देहाय बमोजिमको मापदण्ड पुरोको हुनु पर्नेछ:-
- (क) पच्चस देखि पचास शैयासम्म क्षमताको अस्पतालमा सामान्य चिकित्सा, जनरल सर्जरी, बालरोग र प्रसुती तथा स्त्रीरोग सेवा अनिवार्य रूपमा हुनुपर्ने।
- (ग) यस निर्देशिकामा उल्लिखित अन्य मापदण्डका अतिरिक्त अस्पतालले देहाय बमोजिमका मापदण्डहरु तथा पूर्वाधारहरुको व्यवस्था गन पर्नेछ:-
- (१) अस्पतालका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार**

सि.नं.	जनशक्ति	२५ शैया सामान्य विशेषज्ञ सेवा					
१	जग्गा क) ५५ वर्ग मिटर प्रतिशैया ख) भुइतला जग्गामा कम्तिमा १) भवन सहिता मापदण्ड अनुसार खाली जग्गा हुनुपर्ने २) २५ प्रतिशत जग्गा पार्किङका लागि छुट्याउनु पर्नेछ, ३ शैयाको अनुपातमा १ कार पार्क हुनुपर्ने (फरक पर्न आएमा जुनले बढी हुन्छ सोहीलाई आधार मान्नु पर्नेछ)। नोट: खाली जग्गामा निर्माण गर्न नपाइने						
२	आकस्मिक सेवा र सामाग्री उपकरण यस निर्देशिकामा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ।						

+ प्रति ५० शैयाका लागि थप १ मेजर ओ.टी. हुनुपर्नेछ।

- (२) आकस्मिक सेवा सञ्चालन गर्न देहाय बमोजिमको मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ:-**

सि. न	विवरण	२५ शैया विशेषज्ञ सेवा
१	सवारी साधन जान सक्ने र सडक संग बाटो जोडिएको	✓
२	सवारी साधन आवत जावत जावत गर्न सक्ने पर्याप्त ठाउँ	✓
३	प्रवेश मार्ग र बाहिर निस्कने मार्ग अलग अलग	स्वेच्छिक
४	प्रतिक्षालय	✓
५	सोधपुछ सम्पर्क गर्ने कक्ष	✓
६	क्लील चेयर, ट्रली, स्ट्रेचर राख्ने ठाउँ र काम गर्ने व्यक्ति	१,१,१,१
७	विरामी छानौट गर्ने ठाउँ (TRIAGE)	✓
८	परीक्षण गर्ने कक्ष*	२*
९	उपचार शैया *	३*
१०	अवलोकन कक्ष शैया)*	१(०) *
११	आकस्मिक	१
	शल्यकृया कक्ष	
१२	सञ्चार सुविधा (टेलीफोन, ईन्टरनेट, आदि)	✓
१३	शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था	✓
१४	शौचालय र शौचालयमा पर्याप्त पानीको व्यवस्था	✓

१५	सार्वजनिक टेलिफोन सेवा	✓
१६	आकस्मिक सेवाका लागि छुटै प्रयोगशाला सेवा	✓
आवश्यक उपकरण:		
१	सक्सन मेसिन प्रत्येक उपचार कक्षमा	१
२	सुचर सेट (प्रत्येक उपचार कक्षमा)	१
३	एम्ब व्याग (Resuscitation bag with Laryngoscope)	२
४	अक्सिजन (प्रत्येक उपचार कक्षमा)	२
५	इ सी जी मेशिन	१
६	Cardic Monitor	१
७	डीफीब्रिलिटर (Automatic Electric Defibrillator)	१
८	भेन्टीलिटर (Portable)	१
९	वी पी सेट-प्रत्येक उपचार कक्षमा	✓
१०	आइ बी स्टेण्ड (उपचार शैयाको अनुपातमा)	✓
११	प्लाष्टर गर्ने	१
	सामग्री	
	डाइग्नोस्टिक सेट	१
	आकस्मिक कार्यका लागि औषधी सहितको कार्ट (ट्रली)	१
	ट्राकियोस्टोमी सेट	१
	Intra ocious	१
	भेनस सेक्सन सेट	१
	CVP Line Set	१
	निवुलाइजर सेट	१
	वाटरसील डेनेज सेट	१
	सूचना पाटी	१
	ट्वील चियर, ट्रली, स्ट्रेचर	✓
	Foot step	✓
	वैकल्पिक विद्युत व्यवस्था	✓
	ग्यास्ट्रिक ट्युब/ N/G tube Aspirationset	✓
	डुस सेट (Enema)	✓
	खुट्टाले चलाउने सक्सन मेसिन (Non Electric)	✓
	Area Room(Beds)	R1,Y+G =2 OB1,Bo

*अस्पतालमा १० प्रतिशत आकस्मिक शैया अन्तरगत देहायको व्यवस्था हुनुपर्नेछः

Red(R) = अर्ति सिकिस्त विरामीको सेवा दिने शैया = १ %

Yellow (Y) = सिकिस्त विरामीको सेवा दिने शैया = २ %

Green (G) = सामान्य विरामीको सेवा दिने शैया = ३ %

Black(B) = मृत्यु भइसकेका विरामीलाई राल्ने शैया = १ %

Observation Room /Bed = 3%

(३) बहिरंग सेवा सञ्चालनका लागि अस्पतालले देहायको पूर्वाधार तथा मापदण्डहरूको पालना गरेको हुनु पर्नेछ :-

S N	Description	25 beds
-----	-------------	---------

A	General Areas	
1	Inquiry counter/ Cash counter(sq.m)	1(28)
2	Medical record(sq.m)	1(10.5)
3	Janitor's closet(sq.m)	1(3.5)
4	Waiting room(sq.m)	1(28.0)
5	Public Telephone (Self Operating)	1 2(17.5) 1+1
6	Toilets (Male and Female)	
B	Medical Clinic	
1	Consultation room (each 14 sq.m)	√
2	Sub Waiting room	1(14.0)
C	Surgical Clinic	
1	Consultation room (each 14 sq.m)	√
2	Treatment nd Dressing room	√
3	Sub Waiting room	1(14.0)
D	Obs/Gyne.Clinic	
1	Consultation room (each 14 sq.m)	√
2	Treatment room	1(17.5)
3	Toilet com cleaning room (attached to treatment room)	√
4	Waiting room	1(14)
E	Pediatric Clinic	
1	Consultation room (each 14 sq.m)	√
2	Treatment room	1(14)
3	Immunization room	1(14)
4	Recreation & Play room	1(14)
5	Waiting room	1(14)
F	Orthopedic Clinic	
1	Consultation room (each 14 sq.m)	√
2	Plaster and Splint storage room	1(14)
3	Treatment room	1(14)
4	Recovery & Plaster Cutting Room	1(14)
5	Waiting room	1(14)
6	Physlotharapy room	1(28)
G	ENT Clinic	
1	Consultation room (each 81sq.m)	√
2	Treatment room	√
3	Audiometry room Speech	1(14)
4	Waiting room	√
H	Dental Clinic	
1	X-ray room	√
2	Consultation room (each 8 sq.m)	√
3	Workshop/Lab	√
4	Recovery room	√
I	Skin & STD clinic	
1	Consultation room (each 8 sq.m)	√
2	Treatment room	√
3	Skin Lab	√

4	Waiting room	✓
5	Counselling room	✓

* Patient load र सेवाको प्रकृती अनुसार थप गर्न सकिने

(४) अन्तरंग सेवाका लागि देहायको पूर्वाधार तथा मापदण्डहरूको पालना गरेको हुनु पर्नेछ : -

SN	Inpatient (General Ward)	25 beds
1	Ward Area (Per bed /7sqm)	✓
2	Nursing station	1(17.5)
3	Nurse's changing room	✓
4	Treatment room	1(10.5)
5	Clean Utility room	1(14)
6	Ward Kitchen /Pantry	1(10.5)
7	Sluice room -wf]O kvfnL ug]{7fp	1(10.5)
8	Ward Store ■■■	1(10.5)
9	Dr.'s duty room with toilet	1(10.5)
10	Sanitary facilities	✓
A	water closets/toilet 1 to every 8 beds (male)	✓
B	Urinal /toilet 1 to every 6 beds (female)	✓
C	Wash basins: 1 for every 12 Beds	✓
D	sinks : 1 for each ward	✓
E	Kitchen sinks & dishwasher: 1 for each ward	✓
11	Administrative Block	
A	Director's Room	✓
B	Administrative Unit	✓
C	Finance Unit	✓
D	Library	✓
E	Meeting Hall	✓
F	Training Hall	✓
G	Record Keeping Unit	✓
H	Security Unit	✓
I	Toilet Male/Female	✓
J	House Keeping	✓
12	Laundry	
A	Dirty Receive	✓
B	Clean Store Room	
C	Staffs Room with Toilet	
D	Cleaning area	
E	Kitchen	✓
13	CSSD	
A	Dirty Receiving	✓
B	Cleaning Room	✓
C	Sterilization Room	✓
D	Clean Storage Room	✓
E	Common Storage	✓
F	Drying & Packing	✓
G	Ambulance	

* Patient load र सेवाको प्रकृती अनुसार थप गर्न सकिने

परिच्छेद ५

मानव संशाधन व्यवस्थापन

१८. **जनशक्ति विकास योजना** : अस्पतालको शैया क्षमताको आधारमा देहाय बमाजिमको न्यूनतम् जनशक्तिको व्यवस्था भएको हुनु पर्नेछ :-

- (क) प्रति पच्चीस शैयाका लागि एक जना एम.डी.जी.पी. चिकित्सक हुनु पर्नेछ । तर एम.डी.जी.पी. चिकित्सक नपाईने अवस्थामा पच्चीस शैयाको अस्पतालमा प्रसुती तथा स्त्री रोग विशेषज्ञ र बाल रोग विशेषज्ञ ।
- (ख) शल्यक्रिया प्रदान गर्ने कक्षमा प्रति शैया कम्तीमा एक जना शल्यचिकित्सक, एक जना एनस्थेटिक्स, एक जना इन्च्यार्ज, एक जना शल्यक्रिया सहायक र एक जना नर्स ।
- (ग) जनरल कक्ष (General Ward) मा प्रति चार देखि छ शैयामा एक जना स्टाफ नर्सको व्यवस्था भएको ।
- (घ) इमेजेन्सी तथा पोष्ट अपरेटिभ कक्ष (Post Operative Ward) मा प्रति दुई शैयामा एक जना नर्स ।
- (ङ) सघन उपचार कक्ष (आइ.सी.यु., एन.आइ.सी.यु. सी.सी.यु. आदि) मा प्रति शैयामा एक जना स्टाफ नर्सको व्यवस्था ।
- (च) प्रसुती कक्षको लेवर वेडमा प्रति वेड दुई एस.बी.ए. (Skill Birth Attendants) तालिम प्राप्त नर्स वा मीडवाईफ्रीको व्यवस्था ।
- (छ) अस्पतालमा कम्तीमा एक जना मेडिकल रेक्डर ।
- (ज) अस्पतालमा चावीसै घण्टा सेवा उपलब्ध गराउने गरी फार्मासिष्ट लगायत आवश्यक संख्यामा जनशक्तिको व्यवस्था ।
- (झ) अस्पतालमा कम्तीमा दुई तिहाई पूर्णकालीन स्वास्थ्यकर्मी ।
- (ञ) सरकारी स्वास्थ्यकर्मीहरुवाट सेवा लिनुपर्ने अवस्थामा सम्बन्धित निकायको स्वीकृति पत्र ।
- (ट) हरेक स्वास्थ्यकर्मीले सम्बन्धित व्यवसायिक काउन्सिलवाट दर्ता नम्बर लिएको ।
- (ठ) विदेशी स्वास्थ्यकर्मी वा स्वयम् सेवकले मन्त्रालयको सिफारिसमा सम्बन्धित काउन्सिलवाट स्वीकृति लिएको ।

१९. **जनशक्ति सम्बन्धी विस्तृत विवरण** : (१) शिक्षण अस्पतालको हकमा नेपाल मेडिकल काउन्सिलले तोकेको मापदण्ड बमोजिम र बाँकीको हकमा देहायको शैया क्षमताको अस्पतालले देहायमा उल्लेखित जनशक्ति भन्दा कम नहुने गरी जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ :-

सेवा/समूह	पद/नाम	२५ शैया
1	फिजिसियन	1*
2	सर्जन	1*
3	बालरोग विशेषज्ञ	1*
4	हाड तथा जोर्नी विशेषज्ञ	1*
5	स्त्रीरोग विशेषज्ञ	1*
6	यौन तथा छाला रोग विशेषज्ञ	1*
7	प्याथेलोजिष्ट/बायोकेमिष्ट/माइक्रोबायोलोजिष्ट	1*
8	मेडिकल टक्नोलोजिष्ट	1#
9	ल्याव ट्रैक्सियन	1
10	ल्याव असिस्टेन्ट	1
11	रेडियोलोजिष्ट	1*
12	रेडियोग्राफी टेक्नोलोजिष्ट/रेडियोग्राफी अधिकृत/वरिष्ठ रेडियोग्राफर	1
13	नाक, कान, धाँटीरोग सर्जन	1*
14	नैफ्लोलोजिष्ट	1*
15	अप्यल्मोलोजिष्ट	1*
16	एनेस्थेटिष्ट	1*
17	डेन्टल / वि.डि.एस.	1*
18	मुटुरोग विशेषज्ञ	1*
19	स्नायुरोग विशेषज्ञ	1*
20	मानसिक रोग विशेषज्ञ	1*

21	एम.डि.जी.पि.	1*!
22	मेडिकल अधिकृत (एम.बी.बी.एस.)	4
23	मे.सु. /निर्देशक	1*
24	मेट्रोन	1*
25	सहायक मेट्रोन	1*
26	सिप्टर /वि.एन.	1
27	स्टाफ नर्स	5
28	अनमी	5
29	हे.आ / सिअहेव	2
30	अहेव	3
31	फिजियोथेरापिष्ट	1*
32	दन्त सहायक	1*
33	हाउस किपर	1
34	अस्पताल प्रशासक	1*
35	सहायक प्रशासक	~
36	लेखा अधिकृत	
37	मेडिकल रेकर्डर	1
38	लेखापाल / स.लेखापाल	1
39	रिसेप्शनिष्ट	~
40	स्टोर किपर	~
41	फार्मासिष्ट / फार्मेसी सहायक	1 [#]
42	इंसीजी ट्रेक्निसियन	1*
43	डाइटिसियन	1*
44	वार्ड एटेंडेन्स महिला / पुरुष	~
45	सुरक्षा गार्ड	~
46	अंडियोलोजी असिस्टेन्ट	1*
47	स्पिच थेरापिष्ट	1*
48	एनेस्थेसिया असिस्टेन्ट	1*
49	इर्मजेन्ट्री फिजीसियन	
50	इर्मजेन्ट्री प्यारामेडिक्स	1+1 [#]
51	इर्मजेन्सी नर्स	1+1 [#]

* = Desirable

= Part time

^ = If ICU with ventilator

! = If other (at least Gynaecologist and Pediatrician) specialist are not available then mandatory

@ = Masters in Nursing

~ = As per need

नोट: २५ शैया क्षमताको अस्पतालमा अन्य विशेषज्ञ उपलब्ध नभएतापनि एक जना एम.डी.जी.पी. अनिवार्य ।

परिच्छेद ६

औजार तथा उपकरणहरु

२०. **उपकरण सम्बन्धी मापदण्ड:** शिक्षण अस्पतालको हकमा नेपाल मेडिकल काउन्सिलले तोकेको मापदण्ड बमोजिम र अस्पतालमा रहने प्रयोगशाला तथा उपकरणको हकमा देहायमा उल्लेख भए बमोजिम व्यवस्था गर्नु पर्नेछ :-

(क) प्रयोगशालाको औजार तथा उपकरणहरु (Laboratory Instruments):

SN	Name of Instruments	Unit	25 bed
1.	Microscope	pcs	1-3
2.	Microtome	pcs	-
3.	Tissue processor	pcs	-
4.	Slide Stainer (Histo)	pcs	-
5.	Tissue Floating water bath	set	-
6.	Immuno histo-chemistry set	set	-
7.	Auto Analyzer (Bio Chemistry)	set	-
8.	Semi Auto Alalyzer (Bio Chemistry)	set	1

9.	Elisa reader with Washer	set	-
10.	Incubator	set	1
11.	Chemical Balance	set	1
12.	Electrolyte Analyzer	set	1
13.	Colorimeter	Set	1-3
14.	Hot air Oven	Set	1
15.	Autoclave	Set	1
16.	Refrigerator	Set	1-2
17.	Coagulometer for coagulation profile	set	-
18.	Blood cell counter(18 parameters or above)	pcs	1*
19.	Blood gas analyzer	Set	-
20.	Generator	set	1
21.	Centrifuge	pcs	2
22.	Laminar hood		-
23.	Counting Chamber	pcs	1-2
24.	DLC counter	pcs	1-2
25.	Pipettes, Glassware/kits /Consumables	pcs	
26.	Biosafety Cabinet (Class II)		-
27.	Incinerator	set	1
28.	Glassware/kits/ reagent consumables		
29.	Computer with printer	set	
30.	Adequate number of Furniture should be available.		

(iv) Imaging Equipments:

SN	Name of the Equipment	25
1	500 ma X-ray with image intensifier	-
2	300 ma X-ray machine	1
3	100 ma X-ray machine	1
4	100 ma X-ray machine (MOBILE)	1
5	Dry View Processor (CR System)	स्वैच्छिक
6	Dental X-ray machine	स्वैच्छिक
7	Ultra-sound machine with color doppler and guided biopsy	1
8	Spiral C.T. Scan	-
9	MRI machine	-
10	Mammography Unit	-
11	Echocardiogram	स्वैच्छिक

* As per need.

General Dental Hospital - 15 Dental Chair

The basic aim of the general dental hospital should be to provide all basic general dental services under one roof. The general dental hospital should have the following facilities:

Infrastructure

Administrative

Reception, Waiting Room, Account Room, Maintenance Room, Store, Doctor's Meeting Room, Changing Room, Ambulance, Director's Room, Library Room

Clinical

Capacity of minimum 15 dental chairs should have at least five separate dept. namely-

1. **Oral Surgery:** Minor OT with 2 beds and 2 dental chairs (Oral Surgeon visit on call and twice a week regular visit)
2. **Orthodontic Dept-** 1 dental Chairs (Specialist's visit at least twice a month)
3. **Postorthodontic Dept-** 2 dental Chairs (Specialist's visit at least once a week)
4. **Conservative Dept –** 2 dental chairs (Specialist's visit at least once a week)
5. **Periodontics Dept -** 2 dental chairs (Specialist's visit at least once a week)

General- 10 dental chairs (Integrated system)

24 hrs Emergency Dental services

Other facilities

Sterilization room, Radiology- OPG and CEPH, Dental Laboratory, Pharmacy, Pathology- Routine test, Waste disposal System, Water Storage, Toilets (Male/Female), Canteen

(Space= One dental chairs should have Minimum 50 sqft. and total hospital should have minimum 5000 sqft. Hospital complex may be rented, leased or own house, One should have minimum of five years of agreement with the house owner)

For Minor OT

- Anesthetist Service- On call
- Minor OT Equipment
- Operating table
- Operating lights
- Suction Units
- Electro-cautery Unit
- Instrument holding tables
- Infusion Stands
- X-ray viewers
- weighing machines (swab weighing)

Staffs

☐	Graduate dental surgeons-	10
☐	Staff Nurses-	2
☐	Dental Hygienist-	3
☐	Dental Assistant-	8
☐	x-ray Technician-	1
☐	Lab Technician-	1
☐	Maintenance Technician-	1
☐	Manager-	1
☐	Receptionist-	1
☐	Accountant-	1
☐	Store Keeper-	1
☐	Guard-	1
☐	Sweeper-	

Dental Clinic

The aim of the clinic is to provide general dental service in a clean and hygienic environment. Any graduate dental surgeons having permanent reg. from NMC can open dental clinic. The dental clinic should have minimum following facilities.

Infrastructure

- Reception
- Waiting
- Clinic
- Toilet
- Cleaning and Sterilization area

Equipment

- Electric Dental Chair with Halogen light spittoon and water supply
- High Vacuum Suction
- Micromotor or Air motor
- Airotor Handpiece
- Light cure unit
- Ultrasonic Scaler Unit/ PisoScaler
- Oil free Medical Grade Compressor
- IOPA-X-Ray
- X-ray viewer
- Autoclave/Hot air oven
- Needle destroyer with cutter
- Generator

Reception, Waiting, Clinic, Toilet, Cleaning and Sterilization area

Dental Hospital

SN	Details	15D. Chairs (DC)	15D.Chairs
	Infrastructure (administrative)		
	Reception	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)
	Waiting room	1(14 Sq.M)	1(14 Sq.M)
	Account room	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)
	Store	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)
	Maintenance room	1(14 Sq.M)	1(14 Sq.M)
	Drs. meeting room	1(16 Sq.M)	1(16 Sq.M)
	Changing Room	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)
	Directors Room	1(10 Sq.M)	1(10 Sq.M)
	Library Room	1(14 Sq.M)	1(14 Sq.M)
	CEO Room	0	1(14 Sq.M)
	Seminar Room	0	1(16 Sq.M)
	Clinical		
	Oral and maxillofacial Surgery	(Oral surgeon visit on call and twice a week regular visit) Minor OT-2 Beds-2 DC-2	Minor OT-2 Major OT-1 General Beds-5 DC-5 ICU beds-2
	Orthodontic Department	(specialist's visit at least twice a month) DC-1	(specialist's visit at least twice a month) DC-2
	Prosthodontic Department	(specialist's visit at least once a week) DC-1	(specialist's visit at least once a week) DC-2
	General	(Integrated System) DC-10	(Integrated System) DC- 12
	Periodontic Department	Specialist visit at least once a week	(specialist's visit at least once a week) DC-2
	Restorative/Pedo Dept.	Specialist visit at least once a week	(specialist's visit at least once a week) DC-2

24 hrs Emergency Dental services			
Staff			
Graduate dental surgeon	10	15	25
Staff Nurses	2	5	7
Anesthetist	on call	on call	on call
Dental Hygienist	3	3	5
Dental Assistant	8	10	20
Radiographer	1	2	2
Lab Technician	1	2	2
Maintenance Technician	1	1	1
Receptionist	1	2	2
Store Keeper	1	1	1
Security Guard	1	1	2
Sweeper	3	4	4
Accountant	1	2	2
Manager	1	1	1
Other Facilities			
Sterilization room	1(14 Sq. m.)	1(14 Sq. m.)	1(14 Sq. m.)
radiology-OPG,IOPA and CEPHDental laboratory			
dental Laboratory	1(14 Sq. m.)	1(14 Sq. m.)	1(16 Sq. m.)
Pharmacy-24hrs			
Pathology-oral pathology			
General Pathology			
Waste Disposal System			
Water storage			
Toilets (male/female)	2	2	4
Canteen			
24hr ambulance service			
Parking areas	1/3 open space	1/3 open space	1/3 open space

Specialists are those who are registered with Nepal Medical Council under Specialist criteria.

२२. **स्वास्थ्य क्लिनिक/पोलीक्लिनिक सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरु :** (१) स्वास्थ्य क्लिनिक/पोलीक्लिनिकमा स्वास्थ्य जाँच गर्ने चिकित्सक कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कम्तीमा पनि MBBS वा सो सरहको चिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी सम्बन्धित काउन्सिलमा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ ।

(२) परामर्श सेवा दिने व्यक्ति स्वास्थ्य विज्ञानमा प्रमाणपत्र तह उत्तिर्ण गरी परामर्श सेवा तालीम प्राप्त हुनु पर्नेछ ।

(३) पोलीक्लिनिकमा रेडियोलोजी इमेजिङ सेवा, प्रयोगशाला तथा औषधी उपचार सेवा सञ्चालन गर्नु परेमा छुट्टाछुट्टै सेवा सम्बन्धी निर्धारित पूर्वाधार पुरा गर्नु पर्नेछ ।

(४) स्वास्थ्य क्लिनिक/पोलीक्लिनिकमा स्वास्थ्य सेवा सञ्चालनका लागि देहाय बमाजिमका आवश्यक न्यूनतम भौतिक सुविधाहरु हुनुपर्नेछ :-

- (क) विरामीको जाँच गर्न Ventilated वा AC कोठा १
- सेवा अनुसारको छट्टाछुट्टै (कम्तीमा १४ वर्ग मिटरको)
- (ख) विरामी बस्ने ठाउँ (कुनै ठाउँ) १
- (ग) विरामी जाँचे टेबल १
- (घ) चिकित्सकका लागि टेबल १
- (ङ) चिकित्सकका लागि कुर्सी १
- (च) विरामी बस्ने टुल १
- (छ) शौचालयको व्यवस्था (अपाङ्ग मैत्री सहित) २
- (ज) टेलिफोन, इन्टरनेट र web page
- (भ) स्वास्थ्य शिक्षा सम्बन्धी सूचनामुलक पोष्टर तथा अन्य सामग्री
- (झ) स्वच्छ पानीको आपूर्ति
- (ट) निरन्तर विधुत आपूर्ति

- (५) सेवा र विषय अनुसारका आवश्यक औजार तथा उपकरणहरुको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (६) विरामीको सम्पूर्ण विवरण राख्नका लागि कम्प्यूटर वा रजिस्टरको प्रयोग गर्नु पर्नेछ ।
- (७) क्लिनिकमा प्रयोग हुने सम्पूर्ण औजारहरुको अनिवार्य निर्मलीकरणको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (८) क्लिनिकमा काम गर्ने सम्पूर्ण कर्मचारीहरुको योग्यताको प्रमाणपत्रको प्रमाणित प्रतिलिपी साथै प्राविधिक कर्मचारीहरुको सम्बन्धित परिषदमा दर्ता भएको प्रमाणपत्रको प्रमाणित प्रतिलिपी राख्नु पर्नेछ ।
- (९) सेवा शुल्क र आयकर प्रमाणपत्र सबैले देख्ने ठाउँमा राख्नु पर्नेछ ।

(१०) उपमहानगरपालिकाबाट तोकिएको एकीकृत स्वास्थ्य सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको ढाँचा अनुसार नियमित रूपमा मासिक प्रतिवेदन हेटौंडा उपमहानगरपालिकाको कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

२३. रेडियोलोजी वा डाइग्नोष्टिक एण्ड इमेजिङ सेवा सञ्चालनका लागि आवश्यक पूर्वाधार तथा शर्तहरु :

(१) यस निर्देशिकाको प्रयोजनका लागि रेडियोलोजी वा डाइग्नोष्टिक सेवा अन्तर्गत देहायको प्रविधिहरु समावेश गरिएको छ :-

- X-ray (300 mA सम्म)
- Ultrasonogram (USG)

(२) उपदफा (१) मा उल्लेख गरिएको बाहेकाको थप प्रविधिका लागि मार्ग भएमा उपमहानगरपालिकाको सिफारिसमा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनाले स्वीकृति दिनेछ ।

(३) रेडियोलोजी डाइग्नोष्टिक तथा इमेजिङ सेवाबाट पर्ने विकिरणको दुष्प्रभावलाई कम गर्नका लागि उक्त सेवा सञ्चालन गर्ने अनुमति दिंदा वा सिफारिस गर्दा निम्न मापदण्डलाई आधार मानिनेछ :-

(क) एक्सरेका लागि :

- (१) एउटा एक्सरे मेसिनका लागि कम्तीमा २२५ स्क्वायर फिटको कोठा हुनु पर्ने ।
- (२) एक्सरे गर्ने कोठाको Wall Thickness (क) ९ इन्च With Plaster of Paris वा (ख) ६ Inch with 20 mm lead barrier वा (ग) २.० एम एम lead thickness हुनु पर्ने । साथै भूयाल, ढोका तथा भित्ताबाट हुने विकिरणको चुहावट हुन नसक्ने गरी आवश्यक व्यवस्था भएको हुनुपर्ने ।
- (३) X-ray सेवा प्रदान गर्ने व्यक्तिका लागि एक्सरे कोठा भित्र ०.५ mm को एप्रोन तथा radiation protective measures को व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- (४) Radiology मा कार्यरत कर्मचारीहरुका लागि radiation dose monitor उपलब्ध हुनु पर्ने र समय समयमा Radiation Survey Monitoring गर्नुपर्ने ।
- (५) Eye, Gonadal, Thyroid Gland आदिको Protection का लागि Lead glass/gloves/lead apron को व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- (६) X-ray एक्स्पोज गर्ने कोठा डार्करूम र प्रतिक्षा गर्ने कक्ष छुट्टाछुट्टै हुनुपर्ने ।
- (७) Radiology विभागमा जनसाधारणले देख्ने ठाउँमा X-ray विकिरणले स्वास्थ्यमा खराव असर पर्न सक्छ भन्ने बारे सूचनामा गर्नुपर्ने । साथै सूचनामा गर्भवती महिला तथा बालबालिकालाई अनावश्यक विकिरणबाट बच्न अनुरोध गर्ने ।

(ख) रेडियोलोजी सेवाका लागि आवश्यक जनशक्ति तथा योग्यता : रेडियोलोजी सेवाका लागि आवश्यक जनशक्ति तथा योग्यता देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ :-

- (१) रेडियोलोजिष्ट :- मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट चिकित्साशास्त्रमा स्नातक तह उर्तीण गरी रेडियोलोजी विषयमा एम.डी., डी.एम.आर.डी., एफ.आर.सी.आर. वा सो सरहको कोर्स उर्तीण गरेको हुनु पर्नेछ ।
- (२) रेडियोलोजी एण्ड इमजिङ्झको रिपार्टिङ रेडियोलोजिष्टहरुले मात्र गर्न पाउनुको साथै Radiological Interventional Procedure हरु पनि यथासम्भव रेडियोलोजिष्टले गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (३) रेडियोलोजी सेवाका लागि आवश्यक जनशक्ति वा योग्यता निम्नबमोजिम हुनु पर्नेछ :

(क) **Medical Physicist:- Medical Physics** विषयमा Bsc वा Msc उर्तीण गरको हुनुपर्नेछ ।

(ख) बायोमेडिकल इन्जिनियर:- बायोमेडिकल इन्जिनियरिङ विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्नातक तह उर्तीण गरको हुनु पर्नेछ ।

- (ग) सिनियर रेडियोग्राफिक टेक्नोलोजिष्ट :- सम्बन्धित विषयमा MSc. Radiography गरी कस्तीमा स्नातक तहमा ३ वर्ष काम गरेको हुनुपर्नेछ।
- (घ) रेडियोग्राफीक अधिकृत (रेडियोग्राफिक टेक्नोलोजिष्ट):- चिकित्साशास्त्र अध्ययन संस्थान वा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त अन्य संस्थानबाट यस रेडियोग्राफीक विषयमा (BSc. MIT, Bsc. RT) स्नातक तह उर्तीण गरेको हुनुपर्ने। साथै NHPC (Nepal Health Professional Council) मा दर्ता हुनु पर्ने।
- (ङ) रेडियोग्राफर:- चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थानबाट वा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त अन्य संस्थानबाट रेडियोग्राफी विषयमा प्रमाण पत्र तह उर्तीण गरेको हुनुपर्ने।
- (ग) **Radiation Measurement and Protection सम्बन्धी व्यवस्था:** Radiation Protection व्यवस्थित गर्न र X-ray Unit हरुको गुणस्तर नाप गर्नलाई चाहिने आवश्यक उपकरण खरीद गरी स्वास्थ्य मन्त्रालयले तोकेको निकायमा राख्ने र अनुगमन तथा निरीक्षणमा प्रयोग गर्ने र गुणस्तर, Dose Monior गर्ने। विश्व स्वास्थ्य संगठनको मापदण्ड अनुसार कुनै काम गर्ने व्यक्तिमा radiation को dose 20 Milisievert per year (WHO) को सन् २००२ को मापदण्ड अनुसार दिएरा उपयुक्त क्षतिपूर्तिको व्यवस्था सम्बन्धित संस्थाले मिलाउनु पर्नेछ।
- (घ) **Ultrasonogram (USG) USG:** Ultrasonogram (USG) को प्रयोग सम्बन्धमा रेडियोलोजिष्टहरु बाहेक आफ्नो क्षेत्रमा मात्र प्रयोगमा ल्याउने गरी मान्यता प्राप्त संस्थानबाट कस्तीमा ३ महिनाको USG तालिम प्राप्त गरेको स्त्री तथा प्रसूति रोग सम्बन्धी विशेषज्ञहरुले गर्न पाउने छन्। सेवा सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने निम्न बमोजिमका उपकरणहरुको व्यवस्था हुनु पर्नेछ:-
- (१) इमर्जेन्सी सेवामा चाहिने औषधी लगायत औजार उपकरणहरुको व्यवस्था हुनु पर्ने।
 - (२) स्टेचर, ह्वील चियरको व्यवस्था हुनु पर्ने।
 - (३) शौचालयको राम्रो व्यवस्था हुनु पर्ने।
 - (४) रेकार्डिङ तथा रिपार्टिङका लागि छुट्टै कोठाको व्यवस्था हुनु पर्ने।
 - (५) वैकल्पिक विद्युतका लागि जनरेटरको व्यवस्था हुनु पर्ने।
 - (६) विरामीका लागि र विरामी कुरुवा बस्नका लागि कोठा लगायत बेच्चको व्यवस्था हुनु पर्ने।
 - (७) स्टार, रिपोर्ट डिस्ट्रीब्यूसनका लागि छुट्टाछुट्टै कोठाको व्यवस्था हुनु पर्ने।
 - (८) Medical Equipment repair & maintenance गर्दा वायोमेडिकल इन्जीनियर वा रेडियोलोजिकल उपकरण सम्बन्धी विशेष तालिम प्राप्त व्यक्ति हुनु पर्ने।
 - (९) विकिरण क्षेत्रमा काम गर्नेलाई अनिवार्य रूपमा रडिएसन भत्ताको व्यवस्था हुनु पर्ने।
- (ङ) **रेडियोलोजी सेवाका लागि न्यूनतम उपकरण तथा जनशक्ति पूर्वाधारहरु :**

सि.न.	विवरण	क्लीनीक	२५ शैया
१	एक्सरे मेशिन	१०० एम ए - १	३०० एम ए - १
२	एक्सरे मेशिन पोर्टेवल मोवाईल	स्वेच्छक	१०० एम ए - १
३	अल्ट्रासाउण्ड मेशिन	स्वेच्छक	स्वेच्छक
४	जनशक्ति रेडियोलोजिष्ट	आशिक समय	आशिक समय
	सिनियर रेडियोग्राफिक टेक्नोलोजिष्ट		
	रेडियोग्राफिक अधिकृत	१	१
	रेडियोग्राफर	दूई	दूई
	रेडियोग्राफिक अधिकृत	एक	एक

(च) स्वास्थ्य मन्त्रालयको स्वीकृति विना Radiology सम्बन्धी मेजिम नेपमालमा पैठारी गर्न पाइने छैन।

२४. प्रयोगशाला सेवा: (१) प्रयोगशाला सेवा सञ्चालनका लागि प्रयोगशालाहरुको स्तर, विभाजन र जनशक्ति देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछः-

(क) जनरल प्याथोलोजी: योग्यता: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थावाट एम.वि.वि.एस. वा सो सरह उर्तीण गरी MD Path. MRC Path, DCP वा सो सरह उर्तीण गरको हुनु पर्नेछ।

(ख) माईक्रोबायोलोजी: योग्यता: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थावाट MD Microbiology उपाधि प्राप्त।

(ग) हेमाटोलोजी: योग्यता: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थावाट MD Hameatology उपाधी प्राप्त।

(घ) MD Biochemistry: योग्यता: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थावाट MD Biochemistry उपाधि प्राप्त।

(ड) मेडिकल टेक्नोलोजिष्ट: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थावाट मेडिकल ल्याव टेक्नोलोजी विषयमा स्नातक BMLT उपाधी प्राप्त।

गर्न पाउने परीक्षणहरू: Histopatholoty, Cytopathology & Bone Marrow Study बाहेकका सबै परीक्षणहरू।

(च) विशेषज्ञ मेडिकल टेक्नोलोजिष्ट: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थावाट मेडिकल ल्याव टेक्नोलोजी विषयमा स्नातकोत्तर उपाधि MMLT प्राप्त। MMLT/M.Sc.Microiology, MMLT/M.Sc.Haematology, MMLT/M.Sc.Bio chemistry, MMLT/M.Sc. Cytology गरेकाहरूले जुन विषयमा आफुले उपाधी प्राप्त गरेका छन् सोही विषयमामात्र प्रयोगशाला सञ्चालन गरी विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्न पाउने छन्।

(छ) ल्याव टेक्नीशियन: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थावाट सम्बन्धित विषयमा प्रमाण पत्र तह वा सो सरह उतीण।

गर्न पाउने परीक्षणहरू: २५ शैया सम्मको सरकारी अस्पताल स्तरमा प्रदान गरिने प्रयोगशाला सम्बन्धी परीक्षणहरू।

(ज) ल्याव असिष्टेण्ट: मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थावाट कम्तीमा एक बर्ष वा १५ महिनाको ल्याव असिष्टेण्ट तालिम पुरा गरी पमाण पत्र प्राप्त गरेको।

गर्न पाउन परीक्षणहरू: २५ शैया सम्मको सरकारी अस्पताल स्तरमा प्रदान गरिने प्रयोगशाला सम्बन्धी आधारभूत परीक्षणहरू।

नोट: माथि उल्लेखित जनशक्तिहरूले योग्यता हासिल गरेको विषयको पाठ्यक्रममा उल्लेखित सम्बन्धित परीक्षण गर्न पाउने छन्।

(२) उपदफा (१) मा उल्लेखित जनशक्तिले आफूले प्राप्त गरेका प्रमाणपत्रका आधारमा व्यवसाय गर्न नेपाल सरकारले तोकेको परिषद्मा दर्ता हुनु पर्नेछ।

२५. प्रयोगशाला सञ्चालन सम्बन्धी न्यूनतम मापदण्ड: देहायमा उल्लेख भए बमोजिम सरकारी स्तरमा सञ्चालित प्रयोगशालाहरुको स्तर अनुसारको मापदण्ड निजी क्षेत्रमा सञ्चालित प्रयोगशालाहरुको न्यूनतम मापदण्ड हुनेछः-

(क) प्रयोगशालामा कार्यरत जनशक्ति अनुसार देहायमा लिखिए बमोजिमका परीक्षणहरू मात्र गर्न पाइनेछ।

(ख) आक्सिमक सेवा प्रदान गर्ने हरेक अस्पतालमा शैया अनुसारको आवश्यक पर्ने आक्सिमक परीक्षणहरू गर्नु पर्नेछ। आइ.सी.यु. सेवा प्रदान गर्ने अस्पतालहरुमा Blood gas Analyzer हुनु पर्नेछ।

(ग) राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला वा अन्य सम्बद्ध निकायबाट सञ्चालन हुने गुणस्तर नियन्त्रक सम्बन्धी कार्यक्रममा अनिवार्य रूपमा भाग लिनु पर्नेछ।

(घ) राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशालाबाट पठाईने गुणस्तर सम्बन्धी परीक्षण निर्देशन बमोजिम अनिवार्य रूपमा गर्नु पर्नेछ।

(ड) प्रत्येक कोठामा पर्याप्त प्रकास र भेन्टीलेशनको व्यवस्था हुनु पर्नेछ।

(च) बिजुली र पानीको राम्रो व्यवस्था हुनु पर्नेछ।

(छ) प्रयोगशालाले फोहर व्यवस्थापन नेपाल सरकारले तोकको मापदण्ड अनुसार गरेको हुनु पर्नेछ।

(ज) प्रयोगशालामा रगत तान्ते कोठा, सफा गर्ने कोठा, आक्सिमक कोठा, नमुना परिक्षण गर्ने कोठा र शैचालयको अनिवार्य व्यवस्था हुनु पर्नेछ।

(झ) प्रयोगशालामा आवश्यक पर्ने टेवुल, कुर्सी लगायतका आवश्यक फर्निचरहरु पर्याप्त मात्रामा हुनु पर्नेछ।

(ञ) प्रयोगशालामा विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्दा आफुले जुन उपाधी प्राप्त गरेको छ, सोही अनुसारमात्र सेवा सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

(ट) प्रयोगशालाको रिपोर्ट प्रमाणित गर्नेको नाम, शैक्षिक योग्यता एवम् परिषदको दर्ता नंम्बर उल्लेखित स्टयाम्प वा प्रिन्टको प्रयोग उल्लेख गरेको हुनु पर्नेछ ।

परिच्छेद ७

आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी स्वास्थ्य संस्थाहरुको मापदण्ड

२६. **आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी स्वास्थ्य संस्थाहरुको मापदण्ड:** (१) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत निजी स्तरमा स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सञ्चालन तथा स्तरोन्नति गर्दा देहायका मापदण्डहरुको पालना गर्नुपर्नेछ :-

(क) आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा :

- (१) आयुर्वेद चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा वा चिकित्सा व्यवसाय गर्दा सम्बन्धित विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्नातक वा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरी नेपाल आयुर्वेद चिकित्सा परिषदमा दर्ता भएको हुनु पर्नेछ । नेपाल सरकारको वहालवाला कर्मचारी भएमा नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।
- (२) पञ्चकर्म सेवा केन्द्रमा सम्बन्धित विषयमा कमितमा बि.ए.एम.एस. वा सो सरह उपाधि प्राप्त व्यक्तिबाट वमन, विरेचन, शिरोविरेचन, आस्थापन, अनवासन वस्ति र रक्तमोक्षण प्रयोग गर्नुपर्ने र उत्तरवस्तिका लागि सम्बन्धित विशेषज्ञाबाट गर्नु पर्नेछ ।
- (३) आयुर्वेद अस्पतालमा काम गर्ने कर्मचारीलाई संक्रमण सुरक्षा सम्बन्धी आवश्यक तालिम दिनु पर्नेछ ।
- (४) आयुर्वेद अस्पतालमे जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार, औजार-उपकरण र सेवाको गुणस्तरीयतामा मात्र संस्था विस्तार गर्न स्वीकृतिका लागि माग गर्न र उपयुक्त ठहर भएमा शाखा विस्तारको स्वीकृति दिन सकिनेछ ।
- (५) विरामीको उपचारका सिलसिलामा आवश्यकता अनुसार विशेषज्ञ चिकित्सक समक्ष वा उपयुक्त स्थानमा प्रेषण (रिफर) गर्नु पर्नेछ ।
- (६) रोग निदानार्थ आवश्यक पर्ने इ.सि.जी., इ.इ.जी, प्याथोलोजी, रडियोलोजी तथा अन्य आवश्यक सेवाहरु संचालन गर्नु परेमा सम्बन्धित विषयका जनशक्ति र सो सम्बन्धी भौतिक पूर्वाधार, औजार उपकरण नीति नियमको पालना गर्नु पर्नेछ ।
- (७) इन्टर्ग्रेटेड क्लिनिक, नर्सिङ होम वा अस्पताल भनी स्वीकृतिका लागि माग भएमा कुन कुन विषय र सेवा दिने उद्देश्य राखिएको हो ? सो प्रष्ट उल्लेख गरि सोही बमोजिमको जनशक्ति, औजार उपकरण र भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (८) आयुर्वेद चिकित्सा विधामा स्वास्थ्य रक्षा, रोग निवारण, औषधि द्रव्य काष्ठौषधि, रसौषधिको प्रयोग गरिने चिकित्सा सेवा, विना औषधि दिइने सेवा र आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवामा उल्लेखित पूर्वकर्म अन्तर्गतका निरागनी स्वेद (जल, वायु, सूर्यकिरण, पार्थिव तत्वको प्रयोग), अग्नि स्वेदन, अभ्यङ्ग (Massage), सत्वावजय चिकित्सा (योगाभ्यास, ध्यान आदि) का माध्यमबाट रोगको रोकथाम वा दीर्घजीवनका लागि सञ्चालन गरिने संस्थाहरुले आयुर्वेद स्वास्थ्यकर्मीहरु, भौतिक पूर्वाधार, आवश्यक औजार उपकरण र तोकिएको मापदण्ड पुरा गरी जुनसुकै नाममा सञ्चालन भएतापनि आधार ग्रन्थ सहित हेटौडा उपमहानगरपालिकाबाट अनुमति लिएर मात्र सञ्चालन गर्न पाइनेछ ।

(ख) आयुर्वेद चिकित्सा अन्तर्गत रहने सेवाहरु:

चिकित्सा सेवा :

१. रोग उपचार (आतुर विकार प्रशमन)

- (क) युक्ति व्यापाश्रय चिकित्सा
- (ख) संशमन (औषधि चिकित्सा)
- (ग) संशोधन (वमनादि पञ्चकर्म शोधन चिकित्सा)
- (घ) दैव व्यापाश्रय
- (ङ) सत्वावजय
- (च) शस्त्र-प्रणिधान
- (छ) योगाभ्यास

२. स्वास्थ्य प्रवर्द्धनात्मक, स्वास्थ्य रक्षा तथा प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवा

(क) प्रकृति विनिश्चय र परामर्श

(ख) स्वस्थवृत्त पालन -ऋतुचर्या, दिनचर्या, रात्रिचर्या, पथ्यापथ्य, आहार विहार

(ग) रसायन

(घ) वाजीकरण

(ङ) पञ्चकर्म

(च) योगाभ्यास

(ग) आयुर्वेद अस्पताल तथा नर्सिङ्ग होम सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधार: (१) आयुर्वेद चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत निजीस्तरमा सञ्चालन गर्ने अस्पताल एव नर्सिङ्ग होमहरूले आफ्नो क्षमता अनुसार क्रमशः एक वा एकभन्दा बढी तपसिलमा उल्लेखित विभाग/शाखाहरु सञ्चालन गर्न सक्नेछन्:-

आयुर्वेद चिकित्सा सेवा अन्तर्गत विभाग वा शाखाहरु:

(क) कायचिकित्सा

(ख) बालरोग चिकित्सा

(ग) प्रसूति तथा स्त्रीरोग चिकित्सा

(घ) शल्य चिकित्सा

(ङ) शालाक्य

(च) रसायन

(छ) वाजीकरण ।

(२) आयुर्वेद अस्पतालले देहाय बमोजिमको भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था तथा मापदण्डको पालना गर्नु पर्नेछ :-

सि.नं.	बिवरण	१०-१५ शैया सम्म	१६-२५ शैया सम्म
१.	भौतिक पूर्वाधार		
	(क) जग्गा मापदण्ड: सडकसँग जोडिएको हुनुपर्ने (प्रति शैया ५० व.मि.) ।	✓	✓
	(ख) सवारी साधन आवत जावत तथा पार्किङ्गका लागि पर्याप्त ठाउँ हुनुपर्ने ।	✓	✓
	(ग) प्रवेशद्वार र निकासद्वार- गेट छुट्टाउँ हुनुपर्ने ।		✓
	(घ) सञ्चार, विजुली, शौचालय तथा खानपानीको व्यवस्था हुनुपर्ने ।	✓	✓
२.	सेवा		
	वहिरङ्ग	✓	✓
	अन्तरङ्ग	✓	✓
३.	जनशक्ति		
	आयुर्वेद चिकित्सामा स्नातकोत्तर उपाधि (M.D./M.S.A.y.)	आवश्यकता अनुसार	२ जना
	चिकित्सक (B.A.M.S.)सो सरह)	३ जना	५ जना
	आयुर्वेद सहायक (P.C.L.) सो सरह)	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	आयुर्वेद सहायक कार्यकर्ता (AAW) सो सरह)	२ जना	३ जना
	पञ्चकर्म सह-सहायक	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	अभ्यङ्गकर्ता	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	B.N.(B.Sc.Nursing)		१ जना
	Staff Nurse	१ जना	२ जना

सि.नं.	बिवरण	१०-१५ शैया सम्म	१६-२५ शैया सम्म
	अ.न.मि.	३ जना	४ जना
	ल्याव टक्नोलोजिष्ट		स्वेच्छिक
	ल्याव टेक्निसियन	स्वेच्छिक	१ जना
	ल्याव असिस्टेण्ट	आवश्यकता अनुसार	१ जना
४.	Rediology/USG		
	रेडियोलोजिष्ट		स्वेच्छिक
	रेडियोग्राफर	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	सहायक रेडियोग्राफर	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	हेल्पर	स्वेच्छिक	स्वेच्छिक
५.	कर्मचारी प्रशासन		
	प्रशासन अधिकृत		आवश्यकता अनुसार
	नायव सुब्बा	आवश्यकता अनुसार	१ जना
	खरिदार (लेखा) प्रशासन	१ जना	१ जना
	कम्प्यूटर प्राविधिक खरिदार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	पियन पाले	३ जना	३ जना
	भान्धे/टहलुवा	२ जना	२ जना
	माली	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	ड्राइभर	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	कुचिकार	२ जना	२ जना
६.	उपकरण		
	स्टेथेस्कोप (प्रत्येक उपचार कक्षमा)	✓	✓
	B.P.Set (प्रत्येक उपचार कक्षमा)	✓	✓
	Thermometer (आवश्यकता अनुसार)	✓	✓
	Weighing Machine	२	३
	उचाई नापे साधन	१	१
	Torch light	१	३
	Cotton, Gauze, Bandage	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	Apron	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	Gloves	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	X-ray view box	आवश्यकता अनुसार	१
	Oxygen set	१	२
	Durm set	३	४
	Atutoclave	३	३
	Srgical Set	१	१
	Sliding		१
	Suture Material (different size)	४	६
	Needle (different size & shape)	१०	२०
	Forceps	१२	२४
	Artery forceps	१२	२४
	Culting scissors	२	४
	Cutting set	२	२
	Blunt scissors	१	१
	Sharp Scissors	१	२
	Lancet		
	Scalpel & kitle holder etc.	२	३
	Dressing set		
	Kidney tray, small tray, large bowel	४	६
	Dissecting forceps, Thumb forceps	४	६
	Dressing trolley, dressing materials,	२	३

सि.नं.	बिवरण	१०-१५ शैया सम्म	१६-२५ शैया सम्म
	Gauge, bandage/teucoplest/xylocain	७	१०
	Catherer set		
	Plain, folly's & matlicot cather	१०	२०
	Diagnostic set	२	३
	General		
	Tongue Spatula	२	३
	Torch light/emergency light	२	३
	Specific		
	ENT set	२	२
	Gynecological Examination Set, D & C Set, Cucus, Sim's Speculum, emema	१	२
	Neonatal care set	१	१
	Macintos sheet, Kally's pad	५	६
	Other		
	Proctoscope/Laryngoscope/ Ophthalmoscope	२	४
	Tonometer/Rhinoscope	१	१
	Sterilizer/Autoclave drum set	१	२
	Equipments & Materials for emergency	२	२
	Nebulizer	१	१
	Ryle's Tube		
	Gastric Lavage set	२	२
	Bed screen	३	३
	Mask	२५	२५
	Cap	१०	३०
	Ear syringing set	२	२
	Wooden splint		४
	Urobag	२	४
	अन्तर्रङ्ग सेवा (Indoor)		
	वार्ड: पुरुष कोठा १० x २० स्क्वायर फिट	२	३
	महिला कोठा १० x २० स्क्वायर फिट	२	३
	चिकित्सा कोठा १० x १० स्क्वायर फिट	१	२
	शौचालय (पुरुष तथा महिलाका लागि छुटाछुटै)	४	४
	वास वेशिन तथा पानी पर्याप्त		
	Wheel chair/स्ट्रेचर/ट्रली	१	३
	चार्ट/लकर/फाइल केवीनेट	१५	२५
	वेड प्यान/शैया संख्याका आधारमा	✓	✓
	कुरुवा बस्ते टुल (शैया संख्याको आधारमा)	✓	✓
	चिकित्सक कक्ष		
	नर्सेज डयूटी रुम १०X१५ स्क्वायर फिट	१	२
	विरामी ओसार्ने एम्बुलेन्स		१
	औषधी स्टोरका पुर्वधार		
	भेन्ट्लेशनयुक्त १०X१५ स्क्वायर फिट	१	१
	साइजकौ कोठा		
	विरामी पुर्जा दर्ता गर्ने कक्ष	१	१
	औषधी वनाउने टेबल कुर्सी	१	१
	विरामीका लागी सोधपुछ तथा सहयोग कक्ष	१	१
	भान्साधर	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
७.	बाहिरंग विभाग (OPD)		

(घ) **आयुर्वेद स्वास्थ्य क्लिनिक/पोलिक्लिनिक सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरु:** आयुर्वेद पोलिक्लिनिक सेवा सञ्चालन गर्दा एउटै व्यवस्थापन अन्तर्गत रही तीन वा सो भन्दा बढी सेवा प्रदान गर्नु पर्ने र औषधि सेवाको व्यवस्था समेत हुनु पर्नेछ। स्वास्थ्य जाँच गर्ने तथा परामर्श दिने व्यक्ति कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थावाट कम्तिमा पनि BAMS वा सो सरहको चिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी आयुर्वेद चिकित्सा परिषद्मा दर्ता भएको हनुपर्नेछ।

(१) एक सेवा सञ्चालनका लागि आवश्यक न्यूनतम भौतिक सूविधाहरु निम्न अनुसारको हुनपर्नेछ-

(क) विरामीको जाँच गर्न भेन्टिलेटेड कोठा सेवा अनुसारको छुट्टाछुट्टै हुनुपर्नेछ। (कम्तिमा १४x१० वर्ग फिट)

(ख) विरामी बस्ने ठाउँ (कर्ते ठाउँ)

- (ग) विरामी जाँचे टेबुल
 (घ) चिकित्सकका लागि कुर्सी
 (ङ) चिकित्सकका लागि टेबुल
 (च) विरामी बस्ने कुर्सी/टुल
 (छ) विरामी कुर्न बस्ने बेन्चहरूको व्यवस्था
 (ज) शौचालयको व्यवस्था
 (झ) टेलिफोन (स्वेच्छक) ।
- (२) आवश्यक औजार उपकरणहरु निम्न अनुसारको हुनु पर्नेछ:-
- (क) थर्मोमिटर -१
 (ख) तौल लिने मेशिन -१
 (ग) उचाइ नाप्ने मेशिन -१
 (घ) टंग डिप्रेशर - १
 (ङ) ब्लड प्रेशर जाँचे मेशिन -१
 (च) स्टेथोस्कोप -१
 (छ) आँखा, नाक, कान जाँचे सेट -१
 (ज) प्रोक्टोस्कोप -१
 (झ) प्रोब
 (ञ) सिरिन्ज
 (ट) टर्च लाइट
 (ठ) पञ्जा
 (ड) मास्क, एप्रोन
 (ढ) किडनी ट्रे
 (ण) बाल्टीन ।

(३) अन्य व्यवस्था (थप मापदण्ड):

- (क) विशेषज्ञ सेवा र विषय अनुसारको आवश्यक औजार उपकरणहरूको व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।
 (ख) विरामीको सम्पूर्ण विवरण राख्नका लागि एउटा रजिस्टर हुनुपर्नेछ ।
 (ग) किलिनिकमा प्रयोग गरिने सम्पूर्ण औजारहरु अनिवार्य रूपमा निर्मलकृत गरिएको हुनुपर्नेछ ।
 (घ) किलिनिकमा काम गर्ने व्यक्तिले आफ्नो योग्यताको प्रमाणपत्र तथा आयुर्वेद चिकित्सा परिषद् दर्ता नं., सेवा शुल्क र आयकर प्रमाणपत्र सबैले देख्ने ठाउँमा राख्नुपर्नेछ ।
 (ङ) मासिक प्रतिवेदन नियम अनुसार सम्बन्धित निकायमा पठाउने व्यवस्था हुनुपर्नेछ ।

(४) आयुर्वेद पूर्वकर्म पञ्चकर्म सेवा केन्द्र सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरु :

- (१) भौतिक पूर्वाधार: आयुर्वेद पञ्चकर्म सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र, हेल्थ क्लब र हेल्थ रिसोर्टहरु सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने अभ्यङ्ग, स्वेदन, स्नान, वमन, विरेचन, शिरोविरेचन, वस्ति आदि उपचार कक्षहरु र सोका लागि देहायका सामग्रीहरूको व्यवस्था हुनु पर्नेछ । यसका साथै औषधि निर्माण कक्ष, प्रकृति परीक्षण, सत्त्वावजय चिकित्सा, योग ध्यान एवम् अन्य सहायकहरूका लागि आवश्यक कक्षहरु हुनु पर्नेछ । साथै उपयुक्त किसिमको पुस्तकालय, शौचालय आदिको व्यवस्था हुनु पर्नेछ ।
- (क) अभ्यङ्ग कक्ष
 (ख) स्वेदन कक्ष (ग्याँस सिलिण्डर कक्ष बाहिर हुनु पर्ने)
 (ग) अभ्यङ्ग टेबुल
 (घ) सर्वाङ्ग स्वेदन बक्स
 (ङ) नाडि स्वेदन यन्त्र
 (च) वस्ति यन्त्र सेट
 (छ) वमन टेबुल सहित वमन कक्ष
 (ज) शौचालय संलग्न रहेको विरेचन कक्ष
 (झ) विरेचन कुर्सी
 (ञ) नस्य कुर्सी
 (ट) शिरोधारा टेबुल सहित सेट
 (ठ) शिरो वस्ति सेट

- (ङ) जानु बस्ति, कटि बस्ति आदि सेट
 (झ) कटि स्वेदन टब
 (ण) अवगाह स्वेदन टब
 (त) संसर्जन कर्मका लागि भोजनालय
 (थ) अन्य पूर्वाधार तथा आत्याधिक चिकित्सा सामाग्री
- नोट :** पञ्चकर्मको प्रधानकर्म संचालनका लागि अन्तर्गं सेवा संचालन स्विकृति अनिवार्य हुने छ।
- (२) **पञ्चकर्म सेवाहरु:** यी सेवा केन्द्रहरु व्यवस्थित रूपमा सञ्चालित गरिनु पर्नेछ। यी केन्द्रहरुबाट दिइने सेवाहरु आयुर्वेद चिकित्सा सिद्धान्त अनुसार रसायन, वाजीकरण, स्वास्थ्य प्रवर्द्धन, प्रतिरोधात्मक, पुर्नस्थापन एवम् उपचारात्मक कर्ममा आधारित रहनु पर्नेछ। रसायन, वाजीकरण सेवा पनि दिनु पर्नेछ। पञ्चकर्म र सो सम्बन्धी सेवाहरु निम्नानुसार गर्नुपर्नेछ:-
- (क) **पञ्चकर्म**
- (१) पूर्वकर्महरु: स्नेहन, स्वेदन, अभ्यङ्ग, पिण्डस्वेद, नाडी र पिच आदि।
 - (२) संसर्जन, रसायन कर्म
 - (३) प्रधानकर्महरु: वमन, विरेचन, वस्ति (अनुवासन, आस्थापन, शिरोविरेचन, रक्तमोक्षण (जलौका))।
 - (४) पश्चात् कर्म।
- (ख) **अन्य कर्म**
- (१) अभ्यङ्ग, स्वेदन, २३ प्रकार स्वेद वात्य वस्ति, नेत्र तर्पण, शिरोधारा, शिरो वस्ति, तेल, स्नान, लेप, कटिस्नान, पादस्नान आदि कर्महरु।
 - (२) सत्वावजय कर्म: सत्वावजय, योग, ध्यान, नाद चिकित्सा आदि कर्महरु।
- (३) **आवश्यक जनशक्तिहरु:** आयुर्वेद चिकित्सा अन्तर्गत पञ्चकर्म र सम्बन्धित कुनै पनि कर्महरु दक्ष अनुभवी आयुर्वेद चिकित्सकहरुको मातहतमा रहेर मात्र दिइनु पर्नेछ। निम्नानुसार योग्यता भएका जनशक्तिहरुबाट उपरोक्त सेवाहरु सञ्चालन गर्नु पर्नेछ:-
- (क) आयुर्वेद चिकित्सक: आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीमा स्नातक वा स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त।
- (ख) पञ्चकर्म चिकित्सा सहायक: आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीमा प्रमाणपत्र तह वा आयुर्वेद स्वास्थ्य सहायक तह उर्त्तीण गरी न्यूनतम ३ महिनाको पञ्चकर्म तालिम प्राप्त गरेको हुनु पर्नेछ।
- (ग) पञ्चकर्म सह-सहायक: कमितमा एस.एल.सी. वा सो सरह पास गरी आयुर्वेद चिकित्सकको मातहतमा रही सो सम्बन्धी आवश्यक कर्महरुको तालिम सहितको २ वर्षको अनुभव प्राप्त गरेको।
- (घ) अभ्यङ्गकर्ता (महिला र पुरुष दुवै): कमितमा आठ कक्षा पढी २ वर्षसम्म आयुर्वेद चिकित्सकको मातहतमा वसी अभ्यङ्गकर्ताको रूपमा अनुभव प्राप्त गरेको।
- (४) आयुर्वेद अभ्यङ्ग कर्म मात्र दिइने केन्द्रहरुबाट विश्वान्ती अभ्यङ्ग कर्म मात्र दिन सक्नेछन् र सो कर्मका लागि न्यूनतम सुपरिवेक्षण प्राविधिक निरीक्षण टोलीद्वारा समय समयमा गरिनेछ।
- (५) **पूर्वकर्म पञ्चकर्म चिकित्सा गर्दा प्रयोग हुने औषधि तथा अन्य द्रव्यः**
- (क) क्वाथ, फाण्ट, अर्क, स्वरस
- (ख) अवलेह, पाक, खण्ड, किंसरा
- (ग) स्नेह, प्रस्तर, मृदिका, जल, तेज, धुम्र, वास्प, कम्वल, वस्त्र, पट्ट, जल आदि।
- (६) **पश्चात्कर्ममा प्रयोग हुने द्रव्य तथा निर्मित औषधि व्यवस्था :**
- (क) सात्विक आहार, ऋतु तथा दिनचर्या, ब्रह्मचर्या पालन
- (ख) औषधि-चूर्ण, वटी, फान्ट, अवलेह
- (ग) आसव, अरिष्ट
- (घ) लौह, मण्डुर
- (ङ) तेल, धृत
- (च) रस, रसायन
- (छ) लेप, मलहम
- (ज) भष्म, पिष्टी।
- (च) **होमियोप्याथिक चिकित्सा सेवा स्थापना तथा सञ्चालन मापदण्ड :**
- (१) होमियोप्याथिक स्वास्थ्य क्लिनिक/पोलिक्लिनिकमा स्वास्थ्य जाँच गर्ने तथा परामर्श दिने व्यक्ति कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण सँस्थाबाट कमितमा पनि स्नातक वा सो सरहको उपाधि प्राप्त गरेको हुनु पर्नेछ।

(२) होमियोप्याथिक स्वास्थ्य क्लिनिक/पोलिक्लिनिकमा भौतिक पूर्वाधारहरु निम्नानुसार हुन पर्नेछ:-

भौतिक पूर्वाधार:

- (क) विरामी जाँच गर्ने उपयुक्त कोठा
- (ख) विरामी कुर्ने बेन्च र कुर्सी
- (ग) विरामी जाँच गर्ने टेबुल र स्टुल
- (घ) शैचालय

आवश्यक स्वास्थ्य उपकरणहरु:

- (क) स्टेथोस्कोप
- (ख) बि.पी. सेट
- (ग) ई.एन.टी. सेट
- (घ) थर्मोमिटर
- (ङ) एक्सरे हेन्ने बक्स
- (च) Weighing Machine
- (छ) उचाई नाप्ने साधन
- (ज) टर्च
- (झ) गज, कटन, व्यान्डेज
- (ञ) Tongue Depresor
- (ट) Proctoscope
- (ठ) बाल्टीन, जग
- (ड) विरामीको विवरण राख्ने रजिष्टर
- (ढ) Catheterization set

जनशक्ति:

- (क) होमियोप्याथिक चिकित्सक-१ (कम्तिमा होमियोप्याथिमा स्नातक तह वा सो सरह)
- (ख) सहायक होमियोप्याथिक चिकित्सक-१ (कम्तिमा होमियोप्याथिकमा प्रमाणपत्र तह वा सो सरह)
- (ग) होमियोप्याथिक सहायक-१ (मान्यता प्राप्त संस्थावाट होमियोप्याथिमा तालिम प्राप्त गरेको)

सेवा:

- (क) उपचार
- (ख) परामर्श

(छ) होमियोप्याथिक इमर्जेन्सी सेवा:

(१) होमियोप्याथिकमा इमर्जेन्सी सेवा २४ सै घण्टा सीमित सेवा खुल्ला राख्न सकिनेछ।

भौतिक पूर्वाधार:

- २०x१५ साईजको भेन्टिलेशन तथा शैचालययुक्त कोठा
- चिकित्सक बस्ने टेबुल र कुर्सी -१ थन
- स्टाफ नर्स बस्ने कुर्सी -१ थन
- विरामी बस्ने कुर्सी, टुल -१ थन
- अपरेशन टेबुल -१ थान
- Hanging light (100 wt) -१ थन
- च्याक -१ थन
- हिटर -१ थन
- Sterilization set -१ थन
- शैचालयमा पर्याप्त मात्रामा पानी उपलब्ध भएको।

उपकरण:

- स्टेथोस्कोप
- BP set
- Globes
- X-ray view Box
- Thermometer
- Weighing Machine

- उचाइ नाप्ने साधन
 - Plastic Apron
 - Dressing set
 - Stitching set
 - Torch
 - Mask
 - Cap
 - Cotton, Gauze, bandage
 - Stab, stand + oxygen cylinder, suction machine

(४) सेवा सम्बन्धीः

- Dressing
 - Stitching
 - साधारण Injury

(५) जनशक्ति:

- चिकित्सक -१ जना
 - स्टाफ नर्स -१ जना
 - कार्यालय सहायेगी -१ जना

(६)

होमियोप्याथीमा प्रयोग हने केही इमर्जेन्सी औषधिहरु ।

(ज) निजी स्तरको होमियोप्थाथिक अस्पतालको पर्वाधार :

सि.नं.	विवरण	१०-१५ शैया	१६-२० शैया	२१-२५ शैया
१				
२	सेवा			
	क) बाहिरङ्ग सेवा			
	ख) अन्तरङ्ग सेवा			
३				
	चिकित्सक (स्नातकोत्तर तह)	स्वेच्छक	स्वेच्छक	१
	चिकित्सक (स्नातक तह)	४	५	६
	सहायक चिकित्सक	३	४	५
	स्टाफ नर्स	स्वेच्छक	१	१
	अ.न.मी.	२	३	४
	ल्याब टक्नोलोजिष्ट	स्वेच्छक	स्वेच्छक	स्वेच्छक
	प्याथोलोजिष्ट, ल्याब टेक्नीसीयन	स्वेच्छक	स्वेच्छक	१
	ल्याब एसिस्टेन्ट	१	१	२
	रेडियोलोजिष्ट, रडियोग्राफर	स्वेच्छक	स्वेच्छक	१
	वार्ड ब्वाइ	१	१	२
	प्रशासन अधिकृत	—	—	१
	नायब सुब्बा	१	१	१
	सहलेखापाल	१	१	१
	कम्प्यटर सहायक	१	१	१

	पियन / पाले	४	४	५
	भान्छे/ टहलुवा	३	३	३
	माली	१	१	१
	सवारी चालक	१	१	१
	कुचीकार	२	२	३
४				
	स्टेथेस्कोप	आवश्यकतानुसार	आवश्यकतानुसार	आवश्यकतानुसार
	B.P. Set	" "	" "	" "
	X-ray view box	" "	" "	" "
	Thermometer	" "	" "	" "
	Weighing Machine	" "	" "	" "
	उचाई नामे साधन	" "	" "	" "
	Apron	" "	" "	" "
	Gloves	" "	" "	" "
	Oxygen set	" "	" "	" "
	Catheterization set	" "	" "	" "
	Torch	" "	" "	" "
	Cotton, gauze, Bandage	" "	" "	" "
	र अन्य आवश्यक सामग्रीहरु	" "	" "	" "
५	अन्तर्रङ्ग सेवा			
	पुरुष कोठा	17×10'	17×10'	17×12'
	महिला कोठा	17×10'	17×10'	17×12'
	चिकित्सा कोठा	14×10'	14×10'	14×10'
	शौचालय, वास बेशिन तथा पानी पर्याप्त	२	२	३
	Wheel Chair/ स्ट्रेचर/ ट्रली	२	२	३
	चार्ट/ लकर/ फाइल	५	१०	१५
	बेड प्यान (शैया संख्याका आधारमा)	५	१०	१५
	कुरुवा बस्ते टुल	५	१०	१५
	चिकित्सक आराम गर्ने बेड	१	१	१
	नर्स डयुटी रुम १४ ×१०	१	१	१
	विरामी ओसार्ने एम्बुलेन्स	१	१	१
	कम्प्युटर तथा प्रिन्टर	३	३	४
६				
	भेन्टिलेशनयुक्त १४×१० साईजको कोठा	१	१	१
	विरामीको पुर्जा दर्ता गर्ने टेबुल, कुर्सी			

औषध बनाउने टेबुल, कुर्सी			
विरामी पुर्जा दर्ता गर्ने रीजिष्टर			
बहिरङ्ग सेवाको	25×14'	25×14'	30×14'
लागि विरामिहरूको पर्खने कोठा			
बहिरङ्ग सेवाका लागि विरामी जाँचे कोठा	14×10'	14×10'	14×10'

(भ) **एक्यूप्रेसर :** अनेक रोगको उपचार गर्न एक्यूप्रेशर क्लिनिक वा पोलि एक्यूप्रेशर (प्राकृतिक चिकित्सा) क्लिनिक सञ्चालन गर्न निम्न लिखित न्यूनतम व्यवस्था हुनुपर्नेछ:-

(१) **दक्ष जनशक्ति:**

- (क) कुनै विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धित विषयमा आवश्यक योग्यता (डाक्टर उपाधि) प्राप्त गरेको व्यक्तिहरु ।
- (ख) कुनै पनि मान्य प्राप्त संघ संस्थाबाट आवश्यक तालिम (डाक्टर वा सो सरहको उपाधि) प्राप्त गरेका व्यक्तिहरु ।

(२) **अर्ध दक्ष जनशक्ति:**

- (क) कुनै पनि मान्यता प्राप्त संघ संस्थाबाट एक वर्ष वा सोभन्दा बढी तालिम प्राप्त व्यक्तिहरु ।
- (ख) दक्ष जनशक्तिको साथमा न्यूनतम तीन वर्षसम्म अनुभव प्राप्त गरेका कुरा दक्ष जनशक्तिले प्रमाणित गरेको व्यक्तिहरु ।

विरामी जाँच गर्ने कोठा:

- (३) एक्यूप्रेसर थेरापिष्टहरूका लागि मेच र टेबुल
- (४) दक्ष एक्यूप्रेसर थेरापिष्ट (उपचारक)
- (५) अर्धदक्ष एक्यूप्रेसर थेरापिष्ट (उपचारक) -१ जना
- (६) कार्यालय सहायक -१ जना
- (७) स्वीपर -१ जना
- (८) आवश्यक उपकरणहरु:

- (क) एक्यूप्रेशर जाँच गर्ने मेशिन
- (ख) तौल लिने मेशिन
- (ग) एक्यूप्रेशर गर्ने जिमका मेशिनहरु
- (घ) शक्ति सञ्चार गर्ने उपकरणहरु
- (ङ) इलेक्ट्रोनिक एक्यूप्रेशर मेशिन
- (च) स्पाइनल रोलर
- (छ) फेसियल रोलर र अन्य व्यायामका उपकरणहरु ।

(९) **संस्थागत रूपमा खोलिने क्लिनिक:**

- (क) नेपाल सरकारबाट स्वीकृत प्राप्त निकायको अनुमति लिएर मात्र स्वास्थ्य क्लिनिक सञ्चालन गर्नुपर्नेछ ।
- (ख) स्वास्थ्य क्लिनिक सञ्चालन गर्न माथि उल्लेखित व्यवस्था हुनु अनिवार्य छ ।
- (ग) चिकित्सक उपचारक लगायत काम गर्ने जनशक्तिले नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको हुनुपर्दछ ।

विरामी भर्ना गरेर पनि उपचार गर्न सकिनेछ ।

(१०) **विरामी भर्ना गर्न स्वास्थ्य क्लिनिकमा निम्न लिखित थप व्यवस्था हुनुपर्दछ:-**

- (क) विरामी राले कोठा
- (ख) विरामी सुत्ने बेड, आवश्यक ओड्जने ओछ्याउने सामान

- (ग) सफा र प्रदूषणमुक्त कोठा

(घ) स्नान घर

(ङ) सफा पानी

(च) सन्तुलित भोजन आदि

(छ) विरामी सुत्ते वेड एकले अर्कोलाई नछुने गरी कम्तिमा २-३ फिटको दूरीमा राख्ने ।

(ज) शौचालय ।

(१३) नेपाल सरकारबाट अनुमति लिएर सञ्चालित सब एक्यूप्रेशर स्वास्थ्य क्लिनिकले आयुर्वेद विभागमा वैकल्पिक चिकित्सामा संस्था दर्ता गरेको हुनु पर्नेछ ।

(१४) एक्यूप्रेशर प्राकृतिक चिकित्सा विषयमा प्रचार/प्रसार तथा अनुसन्धान मात्र गर्ने उद्देश्यले पनि संस्था खोली सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

(क) सम्बन्धित विषयको अनुसन्धान गर्न आवश्यक योग्यता प्राप्त गरेको जनशक्ति हुनु पर्नेछ ।

(ख) प्रचार गर्दा एउटा विषयसंग अर्को विषय बाभने गरी तथा एकले अर्कोलाई हानी पुऱ्याउने प्रचार गर्नु हुँदैन ।

(१५) एक्यूप्रेशरका लागि नेपाल सरकारको स्वीकृति प्राप्त संस्थाबाट वा वैकल्पिक चिकित्साबाट प्रमाणित गरेर मात्र यस सम्बन्धी विक्री वितरणमा वजारमा ल्याउनु पर्नेछ । जस्तै: जोगाड, अन्य जिम आईटमका सामग्रीहरु ।

(१६) समय परिस्थिति र स्थान अनुसार उपचारमा प्रयोग हुने उपकरणको विकासक्रम अनुसार परिवर्तन हुन सक्नेछ ।

(अ) एक्यूपञ्चर सेवा अस्पतालको पूर्वाधार र मापदण्डहरु : एक्यूपञ्चर सेवा सञ्चालनका लागि देहायको पूर्वाधार तथा मापदण्ड पालना गरेको हुनु पर्नेछ:-

सि.नं.	विवरण	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
१	भौतिक पूर्वाधारहरु जनरल अस्पताल सरह	✓	✓	✓
२	सेवा ☐ मोक्षिसबुसन ☐ एक्युपञ्चर	✓	✓	✓
३	जनशक्ति क) स्नातकोत्तर ख) स्नातक ग) एक्युपञ्चर सहायक घ) नर्सिङ्ग स्टाफ ड) प्रशासनिक कर्मचारी जनरल अस्पताल सरह च) कार्यालय सहयोगी	०	१	२ जना
		१	२	३ जना
		२	३	६ जना
		०	२	३ जना
		१	२	४ जना
४	उपकरण क) एक्युपञ्चर निडिल ख) मोक्सा स्टिक ग) कपिङ्ग घ) अटोक्लेभ ड) स्टेथोस्कोप च) थर्मोमिटर छ) रेकर्ड रेजिस्टर ज) अन्य व्यवस्था जनरल अस्पताल सरह			

नोट : अस्पताल स्थापना तथा सञ्चालनको नीति तथा नियमहरू जनरल अस्पताल सरह हुने अस्पताल, नर्सिङ्ग होम वा स्वास्थ्य क्लिनिक आयर्वेद विभागमा दर्ता गर्न पर्नेछ ।

(ट) प्राकृतिक चिकित्सा अस्पतालको पूर्वाधारहरु :

सि.नं.	विवरण	१० शैया	१५ शैया	२० शैया	२५ शैया	कैफियत
१.	आवश्यक अस्पताल भवन एवम् खुल्ला जग्गा (५५ वर्ग मी. प्रति शैया)	✓	✓	✓	✓	
२	<u>प्रवेश मार्गः</u> - अस्पतालसम्म मोटर सजिलै जाने, फर्कने र रोक्न सक्ने सुविधा हुनुपर्ने	✓	✓	✓	✓	
३.	प्रतिक्षालय सोधपुछ/सम्पर्क र सूचना/टेलिफोन सेवा हुनुपर्ने प्रतिक्षालयमा बस्ने ठाउँ पर्याप्त पानीको व्यवस्था भएको शौचालय महिला र पुरुषका लागि (अलग) ट्वील चियर/ट्रली/स्ट्रेचर	२ वटा १ वटा	२ वटा २/२ वटा	४ वटा ३/३ वटा	६ वटा ४/४ वटा	
४.	बहिरंग विभाग (OPD) विरामी जाँचे कोठा व्यवस्थापन कक्ष	१ वटा १ वटा	२ वटा १ वटा	३ वटा १ वटा	५ वटा २ वटा	सेवा प्रदान गर्ने कोठा अनुसार
५.	आकस्मिक सेवा सुविधा अक्सिजन सेट IV Set आकस्मिक सेवामा आवश्यक अन्य उपकरण	आवश्यकतानुसार				
६.	प्रयोगशाला कोठा उपचारको सामग्री (माटो, पानी आदिको गुणस्तर जाँच गर्ने कोठा)	✓	✓	✓	✓	
७.	मनोपरामर्श एवम् जीवनशैली र स्वास्थ्य प्रशिक्षण कोठा	१ वटा	१ वटा	२ वटा	३ वटा	
८.	योगासन, प्राणायाम, ध्यान आदिका लागि आवश्यक हल	२० जना	४० जना	६० जना	१०० जना	आवश्यक तानुसारको कोठा
९.	Physiotherapy Unit	१ वटा	१ वटा	१ वटा	१ वटा	आवश्यक तानुसारको कोठा
१०.	उपचार सेवाको कोठा (जल चिकित्सा, माटो चिकित्सा, सूर्य किरण चिकित्सा, चुम्बक चिकित्सा, मालिस एवम् अन्य प्राकृतिक चिकित्सा सेवाका लागि)	१० वटा	१५ वटा	२० वटा	२० वटा	उपचारका प्रकृति अनुसार साना ठुला
११.	भोजनालय (चिकित्सकले दिएको भोजन तालिम अनुसारको भोजन दिन सक्ने भोजनालय, भोजन एवम् पोषण विशेषज्ञका लागि आवश्यक कोठा)	३ वटा	३ वटा	३ वटा	३ वटा	संस्था अनुसार बनाइएका कोठाहरु
१२.	पुनर्ताजगी कक्ष - चिकित्सक, सहायक चिकित्सक आदिका लागि	✓	✓	✓	✓	महिला/पुरुष छुट्टाछुट्टै

१३.	शैया/कोठा विशेष सघन उपचार कोठा (१ जना विरामी मात्र राख्ने) २/२ जना विरामी राख्न सुविधा भएका कोठा ४/४ जना विरामी राख्न सुविधा भएका कोठा ६/६ जना विरामी राख्न सुविधा भएका काठा	२ २ १ - २	२ २ २ १	२ ४ २ २	६ ८ ४ २	शैचालय, स्थान सुविधा सहित
१४.	शैचालय एवम् स्नान कोठा	५ वटा	६ वटा	७ वटा	९ वटा	
१५.	फल विरुद्ध प्रशस्त भएको बगैचा					
१६.	<u>उपकरण</u> सम्पूर्ण शरीरको वाष्पस्नान यन्त्र स्थानीय वाष्पस्नान यन्त्र कटिस्नान टब रीढ़स्नान टब एनीमा (Enema) विभिन्न प्रकारका पट्टिहरू (चिसो पट्टि) सेकका यन्त्रहरू माटो चिकित्सामा प्रयोग हुने उपकरणहरू सूर्य किरण चिकित्सामा प्रयोग हुने उपकरण षदकर्ममा प्रयोग हुने उपकरणहरू मालिसमा प्रयोग हुने उपकरणहरू पानीलाई विभिन्न तापक्रममा ल्याउन एवम् वाफ बनाउने यन्त्र थर्मोमिटर (पानीको तापक्रम र शरीरको तापक्रम नाप्ने)	२ वटा २ वटा ५ वटा ३ वटा २ वटा २० वटा ३/३ वटा ५/५ वटा १० सेट १/१ वटा १०/१०	३ वटा ३ वटा ७ वटा ५ वटा ४ वटा ३० वटा ५/५ वटा १०/१० वटा २० सेट १ वटा २० सेट १ वटा	३ वटा ३ वटा ९ वटा ७ वटा ५ वटा ४० वटा ७/७ वटा १०/१० वटा २० सेट २ वटा ३०/३० वटा १० वटा	४ वटा ४ वटा १५ वटा ९ वटा ६ वटा ४० वटा ११/११ वटा १५/१५ वटा २५ सेट ३ वटा ३०/३० वटा १५ वटा	विभिन्न आकार एवम् किसिमका हुने हुनाले छुडै निर्धारण गर्नु पर्ने ।
१७.	रक्तचाप नाप्ने यन्त्र (BP Set) नाक, कान, घाँटी जाँच्ने यन्त्र (ENT Set) तौल नाप्ने यन्त्र (Weighing Machine)	वटा ५ वटा २ वटा	वटा ५ वटा ३ वटा	४ वटा	६ वटा	
१८.	<u>जनशक्ति</u> चिकित्सक सहायक चिकित्सक उपचारक सहायक उपचारक लेखा अधिकृत लेखापाल प्रशासकीय प्रमुख प्रशासकीय सहायक सुपरभाइजर Receptionist कार्यालय सहयोगी (पियन) माली चौकीदार	२ जना २ जना १० जना २ जना - १ जना - १ जना १ जना १ जना १ जना १ जना ३ जना १ जना ३ जना	२+२*जना २ जना १५ जना ३ जना - १ जना १ जना १ जना १ जना १ जना १ जना १ जना ४ जना २ जना ४ जना	३+३*जना ४ जना २ जना ४ जना - १ जना १ जना १ जना १ जना १ जना १ जना १ जना २ जना २ जना ४ जना	३+४*जना ६ जना २५ जना ५ जना १ जना १ जना १ जना २ जना २ जना २ जना २ जना २ जना ३ जना ३ जना ६ जना ३ जना ५ जना	प्राविधिक प्राविधिक प्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक अप्राविधिक

* as per need.

परिच्छेद ८

अभिलेख तथा प्रतिवेदन सम्बन्धी व्यवस्था

२७. **अभिलेख तथा प्रदिवेदन:** (१) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरेका सेवाहरु हेटौडा उपमानगरपालिका नगर कार्यपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त एकिकृत स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली अनुसार अभिलेख राख्नु पर्नेछ । तोकिएको समयमा आफुले प्रदान गरेका सेवाको प्रतिवेदन नगर कार्यपालिकाको कार्यालयबाट प्राप्त एकिकृत स्वास्थ्य सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको ढाँचामा हेटौडा उपमहानगरपालिकाको कार्यालयमा अनिवार्य रूपमा पेश गर्नु पर्नेछ । यसरी तोकिए बमोजिमको अभिलेख नराख्ने र प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई उपमहानगरपालिकाले सचेत गराउनुका साथै अनुमति खारेज गर्न समेत सक्नेछ ।

(२) सूचना व्यवस्थापन गर्ने कर्मचारीलाई हेटौडा उपमहानगरपालिकाको कार्यालयबाट एकिकृत स्वास्थ्य सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धी तालिम लिने व्यवस्था गराउनु पर्नेछ ।

(३) स्वास्थ्य संस्थाले सेवा प्रदान गरेका विरामीहरुको रोगको विवरण ICD 10 अनुसार coding गरी प्रतिवेदन गर्नु पर्नेछ ।

(४) स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो संस्थामा भएका जन्म तथा मृत्युको घटना विवरण प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको ढाँचामा स्थानीय पञ्जिकाधिकारीलाई मासिक रूपमा दिनु पर्नेछ ।

(५) स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो संस्थामा नेपाल सरकारले तोकेको notifiable diseases को विरामी पत्ता लागेको वा शंका लागेको खण्डमा वा कुनै रोगको महामारीको शंका लागेमा तुरन्त हेटौडा उपमहानगरपालिकाको कार्यालयमा सूचना गनु पर्नेछ ।

परिच्छेद ९

सञ्चालन अनुमति नवीकरण हुन नसक्ने अवस्था र खारेजी सम्बन्धी व्यवस्था

२८. **सञ्चालन अनुमति नवीकरण नहुने:** (१) यस निर्देशिकामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लिखिएको भएतापनि देहायको अवस्थामा स्वास्थ्य संस्थाको सेवा सञ्चालन अनुमतिको नवीकरण गरिने छैन :-

(क) नियमित वा आकस्मिक अनुगमन गर्दा तोकिएको गुणस्तर वा पूर्वाधार पुरा नगरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेको पाईएमा,

(ख) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणमा उल्लिखित शर्तहरु पालना नगरेको पाईएमा,

(ग) अस्पतालले प्रदान गरेका सेवाको तोकिएको ढाँचामा अभिलेख नराखेमा, तोकिएको ढाँचा र समयमा नियमित प्रतिवेदन नगरेमा र वार्षिक प्रतिवेदन हेटौडा उपमहानगरपालिकाको कार्यालयमा पेश नगरेमा,

(घ) स्वास्थ्य संस्थाबाट सिर्जित अस्पतालजन्य फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापन नगरेको पाईएमा,

(ङ) मन्त्रालय वा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना वा सम्बन्धित निकाय वा उपमहानगरपालिकाको कार्यालयले दिएको निर्देशनको उल्लंघन गरेमा,

(च) भवन सहिता अनुरूप भवन निर्माण नभएको वा पुरानो भवनको हकमा तोकिएको समयभित्र भुकम्पीय दृष्टिकोणले भवन प्रबलीकरण गरेका नपाईएमा ।

२९. **खारेजी गर्न सकिने:** (१) यो निर्देशिका प्रारम्भ हुन अघि अनुमति प्राप्त गरी सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले संस्था सञ्चालन गर्न नसक्ने जनाई सञ्चालन अनुमति खारेजीका लागि निवेदन दिएमा सम्बन्धित निकायले त्यस्तो संस्थाको सञ्चालन अनुमति खारेजी गर्न सक्नेछ ।

(२) गैर कानूनी क्रियाकलाप गरेको पाईएमा सम्बन्धित निकायले सम्बन्धित सेवा निलम्बन वा त्यस्तो संस्थाको सञ्चालन अनुमति खारेजी गर्न सक्नेछ ।

(३) दफा २८ र २९ मा तोकिएको कार्यहरु उल्लंघन गरेमा ।

परिच्छेद १०

विविध

३०. **सेवा शुल्क निर्धारण समिति सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) सर्वसाधारणलाई उचित मुल्यमा गणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउने प्रयाजनका लागि स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तरका आधारमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले लिन सक्ने सेवा शुल्क सम्बन्धी मापदण्ड निर्धारण गर्नका लागि उपमहानगरपालिकाले एउटा सेवा शुल्क निर्धारण समिति गठन गर्नेछ र उक्त समितिको सिफारिसका आधारमा सेवा शुल्क निर्धारण हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनका लागि सेवा शुल्क निर्धारण समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार वस्तेछ ।

(३) सेवा शुल्क निर्धारण समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

३१. **मापदण्ड तथा अनुसूचीमा हेरफेर:** उपमहानगरपालिकाले यस निर्देशिकामा उल्लिखित मापदण्ड तथा अनुसूचीहरू आवश्यकता अनुसार हेरफेर र थपघट गर्न सक्नेछ ।

३२. **व्याख्या गर्ने अधिकार:** यस निर्देशिकामा उल्लिखित मापदण्डको कुनै प्रावधानको कार्यान्वयनमा कुनै द्विविधा उत्पन्न भई कार्यान्वयनमा वाधा आई परेमा हेटौडा उपमहानगरपालिका, नगर कार्यपालिकाले सो मापदण्डको व्याख्या गर्नेछ ।

३३. **स्वतः अमान्य हुने:** यस निर्देशिकामा लखिएको कुनै कूरा नेपालको संविधान, संघीय प्रचलित कानून, सम्बन्धित प्रादेशिक कानुन र हेटौडा उपमहानगरपालिकाबाट जारी भएका अन्य कानुनहरूको कुनै व्यवस्थासँग वाभिएमा वाभिएको हदसम्म स्वतः अमान्य हुनेछ ।

अनुसूची १

पूर्वाधार, स्थायी एवम् स्तरोन्नती स्वीकृतिको प्रयोजनका लागि अनुगमन समिति सम्बन्धी व्यवस्था
(दफा २ को खण्ड (क) सँग सम्बन्धित)

१. सामाजिक विकास समिति	संयोजक
२. कार्यपालिकाबाट मनोनित नगरसभा सदस्यहरु मध्येवाट	
३. जना दलित महिला सहित २ जना महिला	सदस्य
४. ल्याब टेक्नीसियन/अधिकृत (एक) -	सदस्य
५. रेडियोग्राफर/अधिकृत (एक) -	सदस्य
६. पब्लिक हेल्थ नर्स/अधिकृत (एक) -	सदस्य
७. (सब) इन्जिनियर (सिभिल)(एक) -	सदस्य
८. मेडिकल अफिसर (एक)	सदस्य
९. स्वास्थ्य शाखा प्रमुख -	सदस्य सचिव

पुनर्श्च: नगर कार्यपालिकाको कार्यालयमा सबै सदस्यहरु नभएको अवस्थामा प्रदेश \ स्वास्थ्य कार्यालय तथा जिल्लामा अवस्थित सरकारी अस्पतालका कर्मचारीहरुबाट सदस्य कायम गर्ने ।

नोट: समितिले आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषयका विशेषज्ञलाई समितिको सदस्यको रूपमा थप गर्न सक्नेछ ।

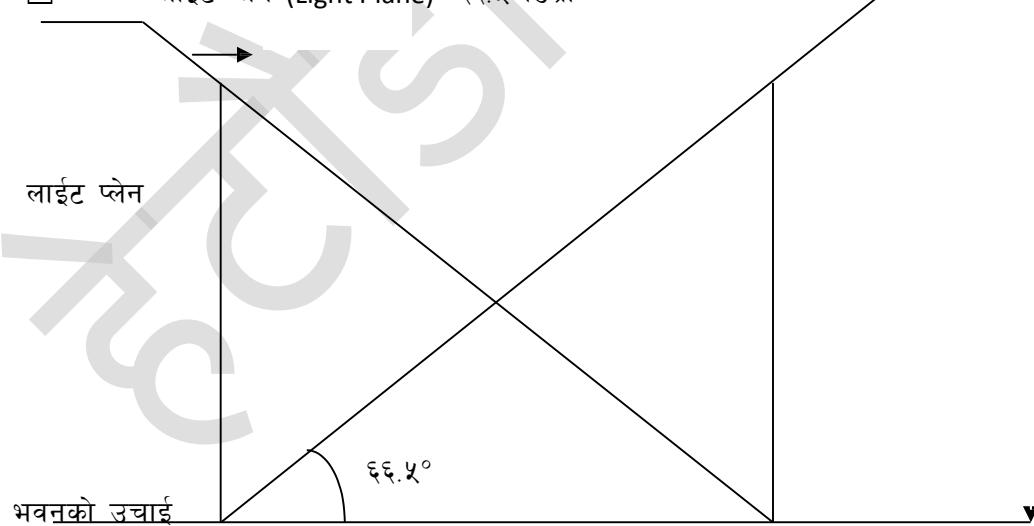
अनुसूची २

भवन सम्बन्धी मापदण्ड

(दफा २ को खण्ड (प) सँग सम्बन्धित)

काठमाण्डौ उपत्यका बाहिर निर्माण गरिने स्वास्थ्य संस्थाका हकमा मापदण्डमा उल्लेख गरिएको भए सोही अनुसार तथा नभएको हकमा देहायको मापदण्ड अनुसार कायम गरिनु पर्नेछ ।

- अधिकतम ग्राउण्ड कभरेज - ४० प्रतिशत
- Floor Area Ratio (FAR) - २.५
- न्युनतम पार्किङ स्थल - जम्मा जग्गाको २५ प्रतिशत
- भवनको सेट ब्याक (Set Back) - कम्तिमा ३ मिटर भवनको चारैतिर
- लाईट प्लेन (Light Plane)- ६६.५ डिग्री

अनुसूची ३

पूर्वाधार स्वीकृतिको मनसाय पत्रका लागि निवेदन फाराम

(दफा ४ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

श्री
.....
..... |

निम्नानुसार प्रस्तावित अस्पतालको सञ्चालन तथा पूर्वाधार स्वीकृतिको मनसाय पत्रका लागि देहाय अनुसार कागजात सहित निवेदन फाराम पेश गरको छु/छौं ।

निवेदन फाराम:

कार्यकारी अधिकृत/संचालक समितिको तर्फबाट

१. अस्पतालको नाम :-

शैया संख्या :-

२. साधारण सेवा/विशेषज्ञ सेवा वा अस्पताल के हो उल्लेख गर्ने :-

३. अस्पतालको ठेगाना (पत्राचार गर्ने ठेगाना) :-

पालिका :

बडा नं. :-

टोल :-

ब्लक नं. :-

टेलिफोन :-

मोबाइल :-

पो.ब.नं. :-

४. अस्पताल खाले व्यक्तिहरु (५ प्रतिशत भन्दा बढी शेयर धारण गर्नेहरुको मात्र) :-

नाम :-

ठेगाना:-

नागरिकता नं. :-

मोबाइल नं. :-

फोन नं. :-

५. अस्पतालका लागि आवस्यक जग्गा र स्वामित्वको

(क) जग्गाको कित्ता, क्षेत्रफल र स्वामित्वको प्रकार:

(ख) लिजमा भए कबुलियतनामा पेश गर्ने:

६. अस्पतालको वित्तीय स्रोत :-

(क) निजी लगानी (ख) बैंक कर्जा

(ग) सरकारी

(घ) अनुदान सहयोग

(ड) गैरसरकारी संस्थाबाट कर्जा लिई संचालन गर्ने भए सो को विवरण

(च) अन्य वित्तीय लगानी :- (स्थीर पूँजी लागत) रु.

(क) भवन तथा जग्गाका लागि :- रु.

(ख) औजार उपकरणका लागि :- रु.

वित्तीय लगानी (चालू पूँजी लागत) रु.

रोजगार संख्या :-

अनुमानित आमदानी :- रु.

अनुमानित मुनाफा :- मासिक :- रु. त्रैमासिक :- रु.

वार्षिक :- रु.

७. देहायका विषयहरु समेत समावेश भएको व्यावसायिक कार्ययोजना

(क) स्वीकृत संस्थाबाट प्रदान गर्ने सेवाहरूको विवरण :

निदानात्मक सवा	प्रतिकारात्मक सवा	उपचारात्मक सवा
☐ एक्स-रे	☐ खोप	☐ प्रसुति तथा स्त्री रोग
☐ अल्ट्रासाउण्ड	☐ गर्भवती, सुत्करी जाँच	☐ जनरल मेडिसिन
☐ इन्डोस्कोपी	☐ परिवार नियोजन	☐ जनरल सर्जिकल
☐ इसीजी, ट्रेडमिल	☐	☐ विशेषज्ञ सेवा : जस्तै प्रसूति सेवा, मृगौला रोग, स्नायु, आँखा, हाडजोर्नी, मानसिक सेवा
☐ प्रयोगशाला	☐	☐
☐	☐	☐
☐	☐	☐

(ख) संस्थामा प्रयोग हुने आवश्यक उपकरणहरूको विवरण (संलग्न गर्ने):

- (१).....
- (२).....
- (३).....
- (४).....

(ग) संस्थामा सेवा पुऱ्याउनका लागि आवश्यक पर्ने जनशक्तिको विवरण (संलग्न गर्ने):

(१) विशेषज्ञ :

नाम : पद : योग्यता पार्टटाइम : फुलटाइम

(२) प्राविधिक :

नाम : पद : योग्यता पार्टटाइम : फुलटाइम

(३) प्रशासनिक :

नाम : पद : योग्यता : पार्टटाइम : फुलटाइम :

नोट :

- (१) संस्थामा कार्य गर्ने प्राविधिक कर्मचारीहरू सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्ने । सम्बन्धित परिषद्मा प्रमाण पत्र अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्नेछ ।
- (२) कर्मचारीहरूको योग्यताको प्रमाणित प्रतिलिपिका साथै कार्य गर्न मन्जरीनामा समेत संलग्न हुनुपर्ने ।
- (३) सरकारी कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरू संलग्न हुने भएमा नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ को दफा ५९ अनुसारको स्वीकृति पत्र अनिवार्यरूपमा संलग्न हुनुपर्ने ।
- (४) प्राविधिक कर्मचारीहरूले आफुले कार्य गर्ने अन्य संस्थाहरूको समेत विवरण खुलाउने ।

अनुसंधी ४

स्वास्थ्य संस्थाका स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नतिका लागि अनुमति प्राप्त गर्न दिने निवेदन
फाराम

(दफा ५ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

१. संस्थाका नाम :- शैया संख्या:-

२. साधारण सेवा/विशेषज्ञ सेवा अस्पतालमा कुन हो उल्लेख गर्ने :-

३. संस्थाको ठेगाना (पत्राचार गर्ने ठेगाना) :-

अञ्चल :- वडा नं. :-

जिल्ला :- व्लक नं. :-

टोल :-

टेलिफोन नं. :-

४. संस्था खोल्ने व्यक्तिहरु :-

नाम :-

नागरिकता नं. :-

ठेगाना :- फोन नं.

:- मोबाइल नं. :-

५. संस्थाको वित्तीय स्रोत :-

क. निजी :-

ख. शेयर कर्जा :-

ग. सरकारी :-

घ. गैर सरकारी संस्थाबाट कर्जा लिइ संचालन गर्ने भए सो उल्लेख गर्ने :-

वित्तीय लगानी :-(लागत) रु.

क. भवन तथा जग्गाका लागि :-

औजार उपकरण :- जनशक्ति

:-

अनुमानित आम्दानी :-

आम्दानी

स्वदेशी :-

विदेशी :-

अचल सम्पत्तिको स्रोत :-

अनुमानित मुनाफा :-

मासिक :-

त्रैमासिक :-

वार्षिक :-

६. नर्सिङ्ग होम तथा निजी अस्पतालको वर्गीकरण अनुसार प्रदान गर्ने सेवाहरुको विवरण कुन-कुन सेवा पुऱ्याउने हो ? खुलाउने
।

निदानात्मक सेवा

प्रतिकारात्मक सेवा

उपचारात्मक सेवा

अन्य सेवा

एक्स-रे

खोप

प्रसूति तथा स्त्री रोग

एम.सि.एच क्लिनिक परिवार

प्याथोलोजी ल्याव

आहार विहार

जनरल मेडिसिन

नियोजन

अल्ट्रासाउण्ड

जनरल सर्जिकल विशेषज्ञ सेवा जस्तै :- इण्डोस्कोपी

इ.सी.सी., ट्रेडमील प्रयोगशाला सर्जिक सेवा तथा रुजाहर व्यवस्थापन

प्रसूति सेवा, मृगौला रोग, स्नायु, दन्त,

७. संस्थामा प्रयोग हुने आवश्यक मुख्य उपकरणहरुको विवरण तथा स्रोत :-

(क)

(ख)

(ग)

(घ)

(ड़)

(च)

(छ)

(ज)

(झ)

८. संस्थामा सेवा पुऱ्याउने कर्मचारीहरुको विवरण सम्बन्धित मापदण्ड अनुसार :-

(क) विशेषज्ञ :-

<u>नाम</u>	<u>पद</u>	<u>योग्यता</u>	<u>पार्टटाईम</u>	<u>फुलटाईम</u>
------------	-----------	----------------	------------------	----------------

(ख) प्राविधिक :-

<u>नाम</u>	<u>पद</u>	<u>योग्यता</u>	<u>पार्टटाईम</u>	<u>फुलटाईम</u>
------------	-----------	----------------	------------------	----------------

(ग) प्रशासनिक :-

<u>नाम</u>	<u>पद</u>	<u>योग्यता</u>	<u>पार्टटाईम</u>	<u>फुलटाईम</u>
------------	-----------	----------------	------------------	----------------

नोट:

- १) सम्बन्धित सेवा अनुसार निर्धारित मापदण्डहरु र पूर्वाधारहरु पूरा भएपश्चात मात्र सेवा सञ्चालन गर्न पाईनेछ ।
- २) उपर्युक्त बमाजिम के कति कर्मचारीहरुको संस्थामा संलग्न हुने हो, स्पष्ट उल्लेख हुनुपर्ने ।
- ३) सबै शुल्क विवरण विस्तृत रूपमा उल्लेख हुनुपर्ने ।
- ४) संस्थामा कार्य गर्ने प्राविधिक कर्मचारीहरु सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्ने, सम्बन्धित परिषद्को प्रमाणपत्र अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्ने ।
- ५) कर्मचारीहरुको योग्यताको प्रमाणित प्रतिलिपिका साथै कार्य गर्ने मञ्जुरीनामा समेत संलग्न हुनुपर्ने ।
- ६) नेपाल सरकारमा कार्यरत कर्मचारीहरु संलग्न हुने भएमा नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ को दफा ५९ अनुसारको स्वीकृति पत्र अनिवार्य रूपमा संलग्न हुनुपर्ने ।
- ७) प्राविधिक कर्मचारीहरुले आफै कार्य गर्ने अन्य संस्थाहरुको समेत विवरण खुलाउने ।

नोट: स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनका लागि निवेदन दिंदा संलग्न गर्नुपर्ने कागजातहरु:

१. निवेदन फारम

२. कम्पनी दर्ता/संस्था दर्ताको प्रमाणित प्रतिलिपि

३. संस्था/कम्पनीको विधान/प्रवन्ध पत्र, नियमावलीको प्रतिलिपि

४. स्थायी लेखा दर्ता प्रमाण-पत्रको प्रतिलिपि

५. स्थापना गर्न लागिएको ठाउँमा अस्पताल आवश्यक छ भन्ने सम्बन्धित वडाको सिफारिस पत्र

६. अस्पतालमा काम गर्ने जनशक्ति सम्बन्धी विवरण

(क) बायोडाटा

(ख) शैक्षिक योग्यता, तालिमको प्रमाणित प्रतिलिपि

(ग) प्राविधिक कर्मचारीहरुले सम्बन्धित काउन्सिलको दर्ता प्रमाण-पत्रको प्रतिलिपि

(घ) नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि

(ड) जनशक्तिहरुको काम गर्ने समय (पार्टटाईम/फुलटाईम किटान गर्नु पर्नेछ)

(च) मञ्जुरीनामा/कवुलियतनामा

७. औजार उपकरणको विवरण तथा स्रोत

८. सम्पूर्ण सेवा शुल्क विवरण

९. भौतिक सामग्रीको विवरण

१०. प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE) वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (EIA) स्वीकृति पत्रको प्रतिलिपि

११. अस्पतालको विस्तृत सर्भेक्षण सहितको प्रस्ताव
१२. अस्पतालको आर्थिक नियमावली
१३. अस्पतालले लिने सेवा शुल्क विवरण र गरीब तथा असहायलाई छुट दिने नीति
१४. प्रदान गरिने सेवाको विवरण
१५. जग्गा/घरको स्वामित्व
१६. घर/कोठा बहालमा लिई सञ्चालन गर्ने भए घर बहाल सम्झौता-पत्र र भवन स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्ने राष्ट्रिय भवन संहिता बमोजिम उपयुक्त छ भन्ने सम्बन्धि सिफारिश पत्र
१७. भवनको स्वीकृत नक्सा
१८. संस्थाको चल अचल सम्पत्ति विवरण तथा वित्तीय स्रोत
१९. संस्थाको कार्य योजना (Scheme)
२०. PAN मा दर्ता नम्बर:
२१. कर चुक्ता प्रमाण पत्र (लागु हुने अवस्थामा मात्रै)
२२. लेखापरीक्षण प्रतिवेदन (लागु हुने अवस्थामा मात्रै)
२३. विरामी बडापत्रको नमुना
२४. सम्बन्धित निकायको भवन संहिता सम्बन्धी स्वीकृति पत्र
२५. रु. १० को हुलाक टिकट
२६. मूल्य अभिवृद्धि कर वा आयकरमा दर्ता भएको प्रमाणपत्र
२७. भवन निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र
२८. सम्बन्धित निकायबाट भवनको नक्सा डिजाइन र निर्माण राष्ट्रिय भवन संहिताको मापदण्ड बमोजिम भएको स्वीकृति पत्र।

अनुसंधी ५

स्वास्थ्य क्लिनिक/रेडियो ईमेजिङ सेवा/पोलिक्लिनिक सञ्चालन अनुमति माग गर्ने निवेदन फाराम
(दफा ५ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

१. संस्थाका नाम :-

शैया संख्या :-

२. संस्थाका ठेगाना (पत्राचार गर्ने ठेगाना) :-

अञ्चल :-

पालिका :-

ब्लक नं :-

जिल्ला :-

वार्ड नं :-

टेलिफोन नं :-

पो.व.नं. :-

३. संस्था खोल्ने व्यक्तिहरु :-

नाम :-

नागरिकता :-

ठेगाना :-

फोन नं. :-

४. संस्थाको वित्तीय स्रोत :-

क. निजी :-

ख. शेयर कर्जा :-

ग. वैदेशिक :-

घ. गैर सरकारी :-

ड. सामुदायिक :-

च. अन्य

५. संस्थाको क्षमता तथा विस्तृत कार्य योजना :-

सेवा प्रदान गर्ने क्षेत्रहरु :

निदानात्मक सेवा

एक्स-रे

प्रतिकारात्मक सेवा

खोप
एम.सि.एच.

उपचारात्मक सेवा

प्रसूति तथा स्त्रीरोग अल्ट्रासाउण्ड
जनरल मेडिसिन

इण्डोस्कोपी

परिवार नियोजन सेवा

जनरल सर्जिकल विशेषज्ञ सेवा जस्तै :-
आँखा, नाक, मटु, मृगौला स्नायुरोग इत्यादि

इ.सी.सी., ट्रेडमील प्रयोगशाला

अन्य सेवा :- फार्मेसी

६. सेवा शुल्क (अलग र स्पष्टसँग) खुलाउने :-

७. संस्थामा सेवा हुने आवश्यक उपकरणहरुको विवरण तथा स्रोत :-

८. संस्थामा सेवा पन्याउने जनशक्ति विवरण :-

संख्या/योग्यता/अनुभव/पार्टटाइम/फूलटाइम/अन्य सुविधा

सामान्य चिकित्सक :

विशेषज्ञ चिकित्सक :

अन्य प्राविधिक :

नोट:

- १) सम्बन्धित सेवा अनुसार निर्धारित मापदण्डहरु र पूर्वाधारहरु पूरा भए पश्चात मात्र सेवा संचालन गर्न पाईनेछ।
- २) उपर्युक्त बमाजिम के कति कर्मचारीहरुको संस्थामा संलग्न हुने हो, स्पष्ट उल्लेख हुनुपर्ने।
- ३) संस्थामा कार्य गर्ने कर्मचारीहरु सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्ने, सम्बन्धित परिषद्को प्रमाणपत्रहरु अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्नेछ।
- ४) कर्मचारीहरुको योग्यताको प्रमाणित प्रतिलिपिहरु संलग्न हुनुपर्नेछ।
- ५) नेपाल सरकारमा कार्यरत कर्मचारीहरु संलग्न हुने भएमा नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ का दफा ५९ अनुसारको स्वीकृति पत्र अनिवार्य रूपमा संलग्न हुनुपर्ने।

अनुसूची ६

स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा नवीकरण अनुमति दस्तुर

(दफा द र ९ को उपदफा (२) संग सम्बन्धित)

सि.नं. संस्थाको किसिम	शुल्क निर्धारण इकाइ	स्थापनाका लागि दस्तुर रकम रु.	नवीकरणका लागि दस्तुर रकम रु.
१ अस्पताल तथा नर्सिङ्ग हाम	शैया संख्या	प्रति शैया रु. ४०००।-	प्रति शैया रु. ५००।-
२ डायग्नोस्टिक सेन्टर	सेवा प्रकार	प्रति सेवा रु. १०,०००।-	प्रति सेवा रु. १,०००।-
३ पोलिक्लिनिक/क्लिनिक	सेवा प्रकार	प्रति सेवा रु. १०,०००।-	प्रति सेवा रु. १,०००।-
४ आयुर्वेद अस्पतालको/वैकल्पिक चिकित्सा	शैया संख्या	प्रति शैया रु. २०००।-	प्रति शैया रु. ५००।-
५ आयुर्वेद क्लीनीक	सेवा प्रकार	प्रति सेवा रु. ५,०००।	प्रति सेवा रु. ५००।

नोट: तोकिएको दुर्गम क्षेत्रमा स्वास्थ्य संस्था स्थापना वा विस्तार गरेमा नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरि माथि उल्लिखित दस्तुरमा क बर्गका लागि पचहत्तर प्रतिशत, ख बर्गका लागि पचास प्रतिशत र ग बर्गका लागि पच्चिस प्रतिशत छुट दिईनेछ ।

अनुसूची ७

स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवाको विरामी बडापत्रको ढाँचा

(दफा १५ उपदफा (१) को बुँदा (ट) संग सम्बन्धित)

सि.नं.	शाखा	प्रदान गरिने सेवाको विवरण	प्रक्रिया	दस्तुर	लाग्ने समय	सम्पर्क व्यक्ति	गुनासो सुन्ने अधिकारी

अनुसूची ८

स्वास्थ्य संस्थाबाट आकस्मिक सेवाका लागि चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीको विवरणको ढाँचा

(दफा १५ उपदफा (१) का बुँदा (थ) संग सम्बन्धित)

मिति:

क्र.सं.	स्वास्थ्यकर्मीको नाम	पद	समय	कैफियत

अनुसूची ९

सेवा शुल्क निर्धारण समिति

(दफा ३० को उपदफा (१) संग सम्बन्धित)

१. नगर प्रमुख वा निजले तोकेको व्यक्ति
२. सामाजिक विकास समितिको संयोजक
३. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
४. मकवानपुर उद्योग बाणिज्य संघको प्रतिनिधि
५. नगर कार्यपालिकाले तोकेको विषय विज्ञ
६. अध्यक्ष वा प्रतिनीधि, एफिन
७. स्वास्थ्य शाखा प्रमुख,

- अध्यक्ष
- सदस्य
- सदस्य
- सदस्य
- सदस्य
- सदस्य
- सदस्य

नोट: समितिले आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषयका विशेषज्ञलाई समितिमा सदस्यका रूपमा थप गर्न सक्नेछ।

प्रमाणीकरण गर्नेको

नाम थर : गोपाल प्रसाद वगाले

पद : प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

पृष्ठ संख्या : ५१

मिति : २०७६/०८/१९

अनुसूची १०
हेटौडा उपमहानगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
हेटौडा, मकवानपुर
वागमती प्रदेश

अनुमति प्रमाण-पत्र

हेटौडा उपमहानगरपालिकाको स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण सम्बन्धि निर्देशिका, २०७६ को दफा ५ को उपदफा ४ बमोजिम तपशिल अनुसारको स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गरिएको छ ।

संस्थाको नाम :-

सञ्चालन अनुमति नं.

अनुमति अवधि :-

जारी मिति :-

ठेगाना :-

कायम रहने मिति :-

समूह :-

प्रकार :-

यो अनुमति उल्लेख गरिएको मितिसम्म लागू हुनेछ । तोकिएको शर्तहरु पालना गरेको नपाईएमा जुनसुकै समयमा समूह घटुवा वा निलम्बन वा खारेजी वा प्रचलित कानून बमोजिम अन्य कार्वाही गर्न सकिनेछ ।

.....
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत